

Dziedzictwo Kulturowe Kanału Augustowskiego

Cultural Heritage of the Augustów Canal

Культурное наследие Августовского канала

© Gmina Płaska
All rights reserved
Prawa autorskie zastrzeżone

ISBN 978-83-959833-3-7

Wydanie 1

Tekst:
Maciej Ambrosiewicz

Współpraca:
Wiesław Gołaszewski i Anna Jadeszko

Korekta:
Anna Ambrosiewicz

Tłumaczenie na język angielski:
Sylvia Narewska

Tłumaczenie na język rosyjski:
Danuta Usarek

Skład, projekt okładki, druk:
Drukarnia Agencja Reklamowa Xpression
ul. Północna 46A, 16-400 Suwałki, www.xpression.com.pl

Łazikowanie w Strefie Kanału Augustowskiego (SKA) to wędrówki i spływy kajakowe wzdłuż Kanału Augustowskiego, Puszczą Augustowską i rzeką Czarną Hańczą.

Słowo strefa określa chyba najlepiej obszar Kanału jego otoczenia, na które składa się bogactwo walorów przyrodniczych i kulturowych.

Strefa Kanału Augustowskiego, to miejsce magiczne, gdzie zabytki przeszłości są wtopione w otaczającą ją przyrodę. Klamrą, która je łączy, jest właśnie Kanał Augustowski i rzeka Czarna Hańcza. Obszar ten administracyjnie niemal w całości leży w Gminie Płaska.

Kanał Augustowski miał łączyć Wisłę przez Narew z Niemnem i dalej biegiem rzek Dubyssy i Windawy z portem bałtyckim w Windawie. Ta droga wodna miała umożliwić transport towarów z zależnego od Rosji Królestwa Polskiego powstałego po Kongresie Wiedeńskim w 1815 roku. Budowa Kanału Augustowskiego była elementem polepszenia gospodarczej sytuacji Królestwa Polskiego. Cała droga wodna od Wisły do bałtyckiego portu w Windawie miała mierzyć aż 900 kilometrów.

Kanał jest unikalnym obiektem nie tylko ze względów czysto zabytkowych, ale

PL Śluza Swoboda EN Swoboda Lock. RU Шлюз Свобода. Fot. Andrzej Sidor

W Strefie Kanału Augustowskiego bez wątpienia najciekawszym i najcenniejszym obiektem jest pomnik historii – Kanał Augustowski. Równie cenne są też inne obszary, jak: Puszcza Augustowska, jeziora, ukształtowanie terenu oraz zabytki architektury i budownictwa.

również dlatego, że biegnie przez tereny o zróżnicowanym krajobrazie; we wschodniej części pokrytym przez Puszcza Augustowską, w południowej części jest to teren przeważnie otwarty z mniejszą ilością lasów, w dolinie rzeki Netty łączącej się z doliną Biebrzy.

PL Kanał Augustowski od Augustowa do Grodna **EN** Augustów Canal from Augustów to Grodno **RU** Августовский канал от Августова до Гродна

Położony jest na terenie dwóch krajów, Polski i Białorusi. Już sam podział pomiędzy dwoma państwami jest świadectwem zmian historycznych i politycznych. Jest to kanał żeglowny, podziałowy, który łączy dopływ Narwi – Biebrzę z Niemnem. Wykorzystuje

połudowcowe obniżenie rynnowe, tworzące pasmo jezior augustowskich oraz doliny rzek Biebrzy, Netty, Czarnej Hańczy i Niemna. Kanał Augustowski powstał w tym miejscu dzięki wykorzystaniu istniejących warunków; naturalnie ukształtowanego terenu,

PL Kajaki i kajakarze nieodparcie kojarzą się z Kanałem Augustowskim. **EN** Kayaks and kayakers are inseparably connected with the Augustów Canal. **RU** Байдарки и байдарочники неотразимо ассоциируются с Августовским каналом. Fot. Andrzej Sidor

nasyconego rzekami i jeziorami które połączone za pomocą sztucznie wykonanych przekopów i zastosowanych urządzeń hydrotechnicznych (osiemnastu śluz oraz dwudziestu trzech jazów), utworzyły drogę wodną. Kanał Augustowski od śluzy Dębowo, łączącej go z rzeką Biebrzą, do śluzy Niemnowo mierzy nieco ponad 100 kilometrów.

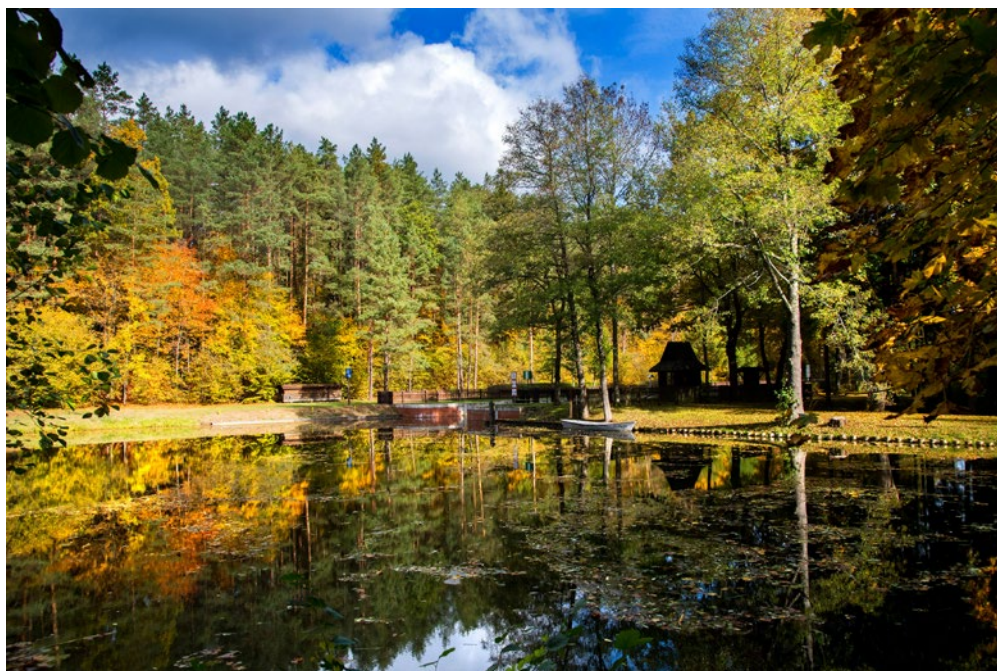
Kanał Augustowski nie stał się ważną drogą wodną, służącą transportowi towarów z Królestwa Polskiego. Od chwili oddania go do użytku do lat 80. XX wieku służył do transportu drewna, a od lat 60. coraz większe znaczenie miało jego turystyczne wykorzystanie. Turystycznie, najintensywniej, wykorzystywana jest Strefa Kanału na terenie Gminy Płaska.

Kanał Augustowski objęty jest ochroną jako obiekt zabytkowy po obu stronach granicy.

Na mocy Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 25 kwietnia

2007 „Kanał Augustowski – droga wodna” został uznany za pomnik historii – w części znajdującej się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, położony w gminach Płaska, Augustów, Bargłów Kościelny, Sztabin, w województwie podlaskim.

Kanał Augustowski stał się ważnym czynnikiem oddziałującym na przyrodę, gospodarkę i środowisko kulturowe, dzięki czemu powstało ściśle sprzężenie zależności Kanał – przyroda. Puszcza Augustowska w znacznym stopniu zdeterminowana została gospodarczym oddziaływaniem Kanału. Oba elementy powstały i były kształtowane dzięki udziałowi człowieka. Omawiany obszar Strefy Kanału Augustowskiego, stał się rodzajem wielkiego parku krajobrazowego. Białoruska część kanału jest słabo zasiedlona, a tereny na północ od Kanału mają szczególnie interesujące walory przyrodnicze, które nie były poddane zbyt silnej presji człowieka.

PL Kanał i puszcza tworzą nierozdzielny całość. **EN** The canal and the primeval forest compose an inextricable unity. **RU** Канал и Пуща образуют одно неразрывное целое. Fot. Andrzej Sidor

Od pradziejów do współczesności...

Najstarsze ślady bytności człowieka w strefie dzisiejszego Kanału Augustowskiego pochodzą sprzed 12 tysięcy lat. Teren ten przez wieki leżał na pograniczu różnych narodów, kultur i religii.

Historyczne ślady obecności człowieka w Strefie Kanału Augustowskiego to zabytki krzemienne, będące pozostałością po osadnictwie kultur zwanych „liściakowymi”, których ludność przywędrowała na te tereny za przemieszczającymi się w owym okresie w kierunku północnym stadami reniferów. Ludność kultur „liściakowych”, ze względu

na wysokich piaszczystych brzegach rzek i jezior.

Zmiana pokrycia roślinnego, czyli pojawienie się lasów iglastych, a później mieszanych, a także składu gatunkowego fauny z tundrowej na leśną, miała wpływ na bytowanie ówczesnych grup ludzkich. Większego znaczenia zaczęło nabierać rybołówstwo i zbieractwo. Intensywniejsza eksploatacja środowiska naturalnego w strefie pojezierzy umożliwiła przejście na częściowo osiadły tryb.

Zwrot w dziejach ziem północno-wschodniej Polski następuje w połowie VI wieku p.n.e. (ok. 550 r. p.n.e. – na początku wczesnej epoki żelaza), kiedy to docierają tu z dorzecza Dniepru grupy ludności bałtyjskiej.

PL Puszcza Augustowska nad brzegami Kanału otulona przez poranną mgłę. **EN** Augustów Primeval Forest on the banks of the canal shrouded in fog **RU** Августовская пуща на берегах канала окутана утренним туманом. Fot. Andrzej Sidor

na gospodarcze uzależnienie swego bytu od stad reniferów wędrujących za ciągle przesuwaną się strefą tundry, zmuszona była prowadzić koczowniczy tryb życia. Jedno lub kilkuszałasowe obozowiska zakładano

We wczesnym średniowieczu (VII-XIII wiek) tereny od dorzecza górnej Szeszupy po Biebrzę i od środkowego Niemna po Wielkie Jeziora Mazurskie zamieszkiwali Jaćwingowie – jedno z plemion zachodniobałtyjskich.

W obszarze górnego dorzecza Czarnej Hańczy lokalizuje się, na podstawie danych zawartych w źródłach pisanych, terytorium plemienne Jaćwieży. Duża liczba osad wczesnośrednio-wiecznych odkrytych na omawianym obszarze, świadczy o intensywnym osadnictwie w tym okresie.

Sporządzenie do Polski zakonu krzyżackiego w 1226 roku stanowiło początek kresu niezależnego bytu plemion jaćwieskich.

Jaćwingowie zniknęli z areny dziejów u schyłku XIII wieku za sprawą Mazowszan i Krzyżaków..

Jak zapisano w krzyżackiej kronice, teren ten pokryła puszcza. Puszcza nazwana później Grodzieńską rozciągała się od Kowna do Rajgrodu. Oddzieliła od siebie Państwo Zakonne i Wielkie Księstwo Litewskie.

Królowie Aleksander Jagiellończyk (1461-1506) i Zygmunt I Stary (1467-1548), aby przyspieszyć osadnictwo, rozdali pasy puszczy możnowładcom litewskim. Pierwszym miastem, wytyczonym na rozwidleniu dróg handlowych z Grodna na Prusy i na Mazowsze, był Augustów, założony przez Piotra Chwalczewskiego, starostę knyszyńskiego (1555-1557). W latach 70. XV wieku nastąpiła też reforma lasów - wielka Puszcza Grodzieńska podzielona została na mniejsze pasy - Puszcze Perstuńską i Przelomską, co ułatwiało jej administrowanie. Granica między nimi przebiegała włączoną na dolnym odcinku XIX wieku w system kanałowy rzeką Czarnej Hańczą. Powstałe w 1520 roku województwo podlaskie w 1569 roku odłączono od Litwy i wcielono do Korony. Odtąd rzeka Pruska, zwana też Kamiennym Brodem, Netta i jezioro Necko rozdzieliły dwa organizmy państwowe, tworzące Rzeczpospolitą. Granica ta przetrwała do 1795 roku.

Połowa XVII wieku to zahamowanie wzrostu demograficznego i zniszczenia wywołane potopem szwedzkim.

W wieku XVII rozpoczęła się na większą skalę eksploatacja dóbr puszczańskich - działały rudnie (wytop żelaza), smolarnie (pro-

PL Spała żywiciarska na starej sośnie - pamiątka po zapomnianej już nieco metodzie pozyskiwania żywicy. **EN** Resing tapping wound on an old pine - a souvenir of a somewhat forgotten method of obtaining resin. **RU** Старая подсочка сосны - немного забытый способ добычи живицы. Fot. Andrzej Sidor

dukcja węgla drzewnego, smoły i terpentyny, dziegiarnie (dziegieć - rodzaj smaru mający szerokie zastosowanie, np. do smarowania kół w wozach). Dzięki donacjom władców rozwinęło się na nowo osadnictwo, głównie polskie, w głębi puszczy prowadzone przez zakony - kamedułów w Wigrach i dominikanów w Sejnach. Nowe spustoszenia uczyniła wojna północna, kiedy rabowały i niszczyły okolice wojska rosyjskie, szwedzkie, saskie, brandenburskie i rodzime. Zmarło wielu ludzi na skutek zarazy w 1710 roku. Odbudowa osadnictwa trwała potem przez cały wiek XVIII. To wówczas w miejscu dawnych rudni i smolarni leśniczowie założyli wsie i folwarki. Pojawiły się też przy drogach osady strzeleckie (strażników leśnych) oraz karczemie.

Napływ robotników do budowy Kanału Augustowskiego oraz szosy bitej kowieńskiej przyczynił się do wzrostu demograficznego osad leżących w sąsiedztwie kanału.

Dzięki budowie Kanału napłynęła tutaj masowo ludność żydowska. Liczba ludności żydowskiej zmniejszyła się w latach 30. XX wieku w wyniku jej migracji. W czasie drugiej wojny światowej doszło do jej całkowitej zagłady.

Wiek XIX otworzył przekształcenia wsi wskutek reformy uwłaszczeniowej z 1864 roku. Już na przełomie XIX i XX wieku dochodziło do komasacji gruntów i melioracji. Szczególnie znaczenie miały parcelacje majątków ziemskich, pozostałych po zaborcach oraz akcje scaleniowe wsi podjęte w latach 1921-1939. Proces przekształceń wsi pogłębił się po drugiej wojnie światowej, kiedy przeprowadzono reformę rolną w jesieni 1944 i na początku 1945 roku, ograniczającą dużą własność ziemską. Kolejna zmiana na tych terenach wiejskich przyszła w latach 70. ubiegłego wieku, gdy na terenach wiejskich zaczęto wznosić tak zwane daczki i inne obiekty letniskowe. Proces ten nasilił się w latach 90. i trudno określić, kiedy ustanie.

Bogactwem regionu są również tradycje kulinarne, które w połączeniu z wciąż funkcjonującym modelem rolnych gospodarstw rodzinnych i małym zagęszczeniem ludności sprawiają, że miejscowe produkty wyróżniają się wyjątkową jakością, gwarantowaną przez mądrość i doświadczenie wielu pokoleń wytwórców lokalnych. Warto tu skosztować: babki ziemniaczanej, kiszki ziemniaczanej, kartaczy i naturalnie miejscowych ryb, tych smażonych i tych wędzonych. Koniecznie trzeba również skosztować tradycyjnego ciasta – sękacza.

Jak powstał Kanał Augustowski...

Już w czasach króla Stefana Batorego (1533-1586) zrodziła się myśl stworzenia połączenia wodnego Wisły z Niemnem. Rozważanie stworzenia takiego połączenia miało związek z częstymi wizytami króla w Grodnie. W Grodnie Batory dokonał żywota. Jednak pomysł ten zarzucono i dopiero u schyłku niepodległej Rzeczypospolitej powstała bardziej

konkretna koncepcja. Upadek Rzeczypospolitej ją zniweczył. Połączenie drogą wodną Wisły i Niemna zrealizowano już na początku istnienia powstałego po Kongresie Wiedeńskim zależnego politycznie od Rosji Królestwa Polskiego. Okrojone terytorialnie zniszczone wojnami królestwo próbowało wydzwignąć się gospodarczo. Wprowadzenie przez Prusy w 1821 roku dotkliwych ceł za tranzyt polskich i litewskich towarów przez ich terytorium zamknęło handlowi polskiemu dostęp do Bałtyku. W lipcu 1822 roku ministrem skarbu Królestwa Polskiego został Franciszek Ksawery Drucki-Lubecki (1778-1846). Wystąpił on z inicjatywą zbudowania drogi wodnej, omijającej pruskie terytorium, łączącej centrum Królestwa Kongresowego z portami łotewskimi na Bałtyku. Kanał Augustowski miał łączyć Wisłę przez Narew z Niemnem i dalej biegiem rzek Dubyssy i Windawy z portem bałtyckim w Windawie.

Dwie ekipy wojskowych inżynierów miały sprawdzić realność koncepcji i ewentualnie przygotować projekty budowy. Grupa polska – wysłana przez Namiestnika Królestwa Polskiego gen. Józefa Zajączka, z polecenia Wielkiego Księcia Konstantego (1779-1831), Naczelnego Wodza Armii Polskiej, władcy Królestwa Polskiego – działała pod kierownictwem podpułkownika Kwatermistrzostwa Generalnego Ignacego Prądyńskiego (1792-1850), późniejszego generała. Grupą rosyjską, delegowaną przez Główny Zarząd Dróg Komunikacji w Petersburgu, dowodził podpułkownik Karol Iwanowicz Reese. Na podstawie opracowanych planów w 1824 roku car Aleksander I (1777-1825) podjął decyzję o rozpoczęciu budowy Kanału. Od wiosny 1825 roku rozpoczęto wznoszenie śluz.

Funkcję szefa robót przy budowie Kanału sprawowali kolejno: do listopada 1825 r.

PL Franciszek Ksawery Drucki-Lubecki. **EN** Franciszek Ksawery Drucki-Lubecki. **RU** Франциск Ксаверий Друцкий-Любецкий.

PL Ignacy Prądzyński. **EN** Ignacy Prądzyński. **RU** Игнатий Прондзинский.

PL Mapa pruska Królestwa Polskiego, została na niej pokazany przebieg kanału Wisła-Windawa, zgodnie z założeniami projektowymi z roku 1826, które zostały zasadniczo przeprowadzone na odcinku określanym jako Kanał Augustowski. **EN** Prussian map of the Kingdom of Poland, it shows the course of the Vistula-Venta, in accordance with the project assumptions as of 1826 that were in principle carried out on the section known as the Augustów Canal. **RU** Прусская карта Королевства Польского, на ней был показан ход канала Висла-Виндава, согласно проектным предположениям 1826 года, которые охватывали тоже участок, называемый Августовским каналом.

(formalnie do sierpnia 1826) – Ignacy Prądzyński, kapitan Kwatermistrzostwa Generalnego Jerzy Arnold, podpułkownik Inżynierów Henryk Rossman.

Zanim zapadły oficjalne decyzje o budowie Kanału, już 15 czerwca 1823 roku ppłk Ignacy Prądzyński przyjechał do Augustowa, a dzień później był już w Górczycy i Płaskiej, aby rozpocząć wytyczanie dróg dojazdowych do śluz na późniejszym Kanale Augustowskim. Prace przygotowawcze w zakresie budowy śluz są prowadzone do końca 1823 roku.

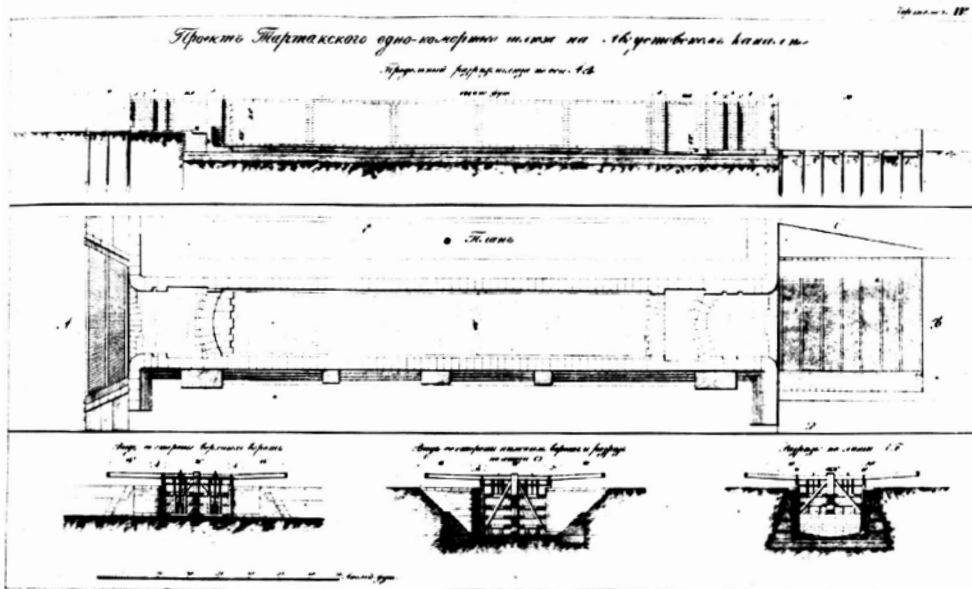
Do 1830 roku zostały wykonane prace objęte pierwotnym kosztorysem. W toku prac okazało się, że konieczne jest wprowadzenie poprawek w stosunku do pierwotnego projektu. Prace się wydłużały, ale już w 1829 roku większa część Kanału była wykorzystana do żeglugi.

Całość wydatków za budowę linii od Netty do Czarnej Hańczy miała wynosić 4 020 000 zł, prace na Czarnej Hańczy miały kosztować 3 069 000 zł. Łączny koszt budowy Kanału

od środka Biebrzy do Niemna miał wynieść 9 500 000 zł, z czego 175 000 zł stanowiły koszty związane z zarządzaniem budową, inspekcjami i wydatkami nadzwyczajnymi. Kosztorys Prądzyńskiego nie przewidywał kosztów budowy portu w Augustowie oraz odszkodowań dla właścicieli za wyłączone tereny zajęte pod budowę Kanału.

Większość prac wykonywano ręcznie. Do wbijania pali używano kafarów, a wodę usuwano z wykopów prymitywnymi pompami. W okresach najintensywniejszych robót pracowało jednocześnie od 4 do 7 tysięcy ludzi. Była to jedna z największych budów w Królestwie Polskim.

Po upadku powstania listopadowego w 1831 wojskowych zastąpiły władze cywilne – Zarząd Komunikacji Lądowych i Wodnych. Po wstępnym oszacowaniu zniszczeń wojennych i dokonaniu drobnych napraw, dopiero z sezonem 1833 roku wznowiły zaczęte roboty. Okazało się, że pierwotny koszt szacowany na 7,6 mln złotych został przekroczony i wyniósł

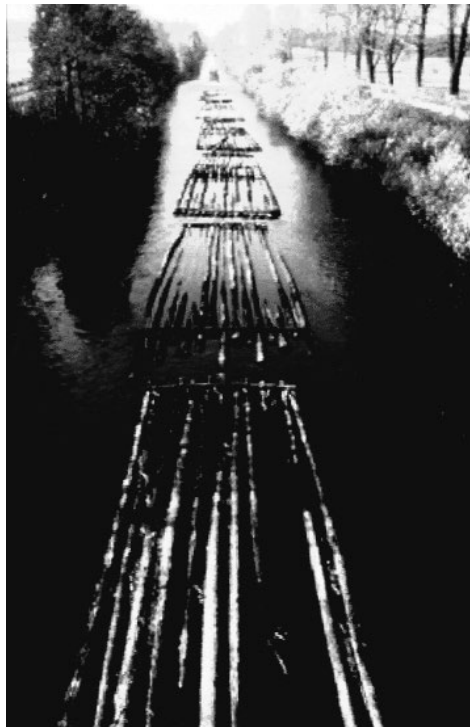

PL Rysunek z przekrojem śluzu Tartak z 1838 roku. EN Drawing of the cross section of Tartak Lock as of 1838. RU Сечение шлюза Тартак с 1838 года.

wartość 10 mln złotych; a nie uwzględniono w nim kosztów drewna budowlanego i pensji inżynierów.

W budowie Kanału uczestniczyli znakomici polscy inżynierowie. Głównym inspektorem był Teodor Urbański. Po 1833 roku wykonano kanały odprowadzające nadmiar wód oraz zbudowano dodatkowy system piętrzenia wód – służę Tartak. Prace budowlane zostały zakończone w 1839 roku. Inwestycję finansowano z nadwyżek budżetowych skarbu (do 1833 roku), potem z pożyczek Banku Polskiego, któremu zrekompensowano koszty bezpłatną dzierżawą lasów augustowskich i kurpiowskich.

Przeznaczony do odegrania istotnej roli gospodarczej Kanał Augustowski w zmiennej sytuacji politycznej (wycofanie się Prus z wojny celnej w 1825 roku, upadek koncepcji gospodarczej rozwoju Królestwa Polskiego wprowadzanej przez Lubeckiego po klęsce powstania 1831, a także budowa sieci połączeń kolejowych w II połowie XIX

PL Spławianie drewna na Kanałe Czarnobrodzkim w okresie międzywojennym. **EN** The floating of timber on the Czarnobrodzki Canal in the interwar period. **RU** Сплав леса по Чернобородскому каналу.

PL Turystyka wodna na Kanałe Augustowskim w latach 30. XX wieku. **EN** Water tourism on the Augustów Canal in the 1930s. **RU** Водный туризм на Августовском канале в 30-е годы XX века.

wieku), stracił swoje znaczenie. Stał się trasą lokalną, ożywiającą zaniedbaną północno-wschodnią część Królestwa Polskiego. Posłużył przede wszystkim do spławu drewna.

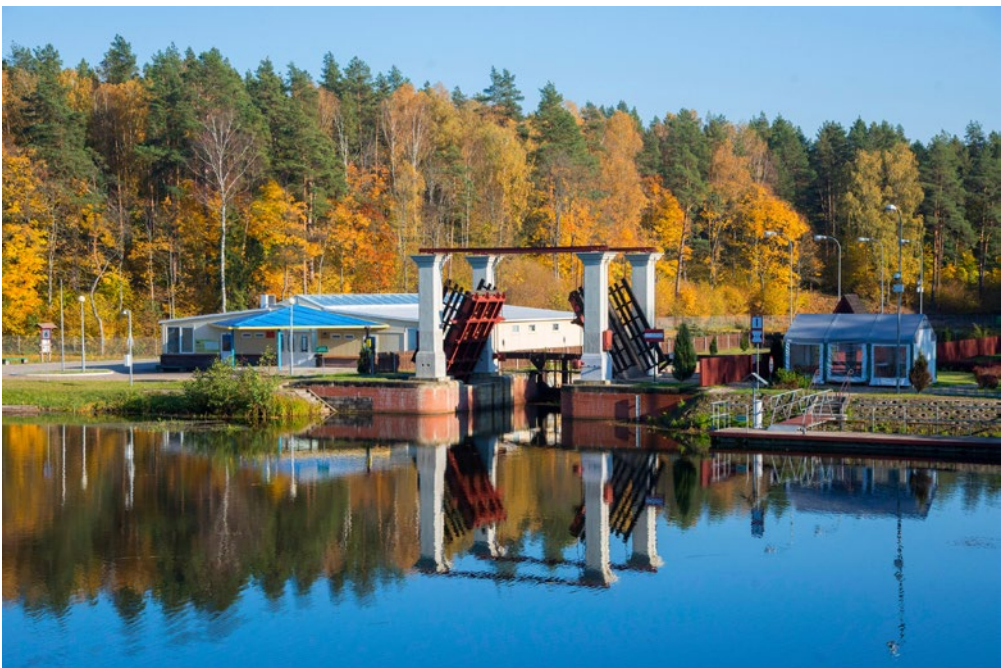

PL Niemieccy żołnierze na granicy pomiędzy strefą okupacyjną niemiecką i sowiecką w Szczębrze w roku 1940 (?). **EN** German soldiers on the border between the German and Soviet occupation zones in Szczębra in 1940 (?). **RU** Немецкие солдаты на границе между оккупационными зонами немецкой и советской в 1940 году (?).

W okresie międzywojennym został odkryty przez turystów. Już w latach 30. ubiegłego wieku spływy kajakowe stawały się coraz popularniejsze. Rozwój współczesnej turystyki związanej ze Strefą Kanału Augustowskiego zapoczątkowany został jeszcze przed pierwszą wojną światową, powstały wtedy pierwsze pensjonaty. Znaczącą rolę w rozstawieniu turystyki wodnej po Kanale Augustowskim, Czarnej Hańczy i jeziorze Wigry odegrała książka Wandy Miłaszewskiej „Czarna Hańcza” wydana w 1931 roku. Wzdłuż szlaków wodnych powstawały schroniska Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego.

W wyniku następstw drugiej wojny światowej Kanał został przedzielony granicą państwową pomiędzy Polską a ZSRR. Sposób użytkowania podzielonego pomiędzy dwa państwa Kanału był różny.

Jego polski odcinek był poddany pracom remontowym po zniszczeniach drugiej wojny światowej. Prace przy zniszczonych śluzach

PL Graniczna śluza w Kurzyńcu. **EN** Kurzyńiec Lock, a border-crossing. **RU** Шлюз Кужинец в пограничной зоне. Fot. Andrzej Sidor

i jazach trwały do połowy lat 50. Polski odcinek k do lat 80. XX wieku służył do transportu drewna, a od lat 60. coraz większe znaczenie miało jego turystyczne wykorzystanie. Kanał funkcjonuje jedynie dla potrzeb turystyki wodnej; w tym białej floty oraz małych jednostek pływających (kajaki, łodzie). W latach 50. ubiegłego wieku nad brzegami jezior augustowskich wzniesiono ośrodki wypoczynkowe. Od początku lat 90. XX w. obserwuje się rozwój bazy turystycznej w oparciu o istniejące gospodarstwa rodzinne.

Praktycznie od 1944 roku ruch wodny na Kanale na terenie Związku Radzieckiego ustał. Nieużytkowany znalazł się w silnie pilnowanej strefie granicznej, do której wstęp turystom był zakazany. Dopiero dekretem prezydenta Białorusi Aleksandra Łukaszenki z roku 2004 przystąpiono do prac rekonstrukcyjnych. Już po dwóch latach białoruski odcinek Kanału został oddany do użytku. Przez kilka lat funkcjonował na nim transgraniczny ruch turystyczny. Na służwie w Kurzyńcu powstało przejście graniczne Rudawka – Lesnaja. Podjęto też starania, aby Kanał został wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Wojna hybrydowa, którą wytoczył Polsce i Unii Europejskiej Łukaszenko, której narzędziem stali się ekonomiczni migranci z Azji i Afryki próbujący nielegalnie przedrzeć się przez granicę, spowodowała, że ruch turystyczny został zawieszony.

Obiekty hydrotechniczne składające się na zespół Kanału Augustowskiego to: służy, jazy (upusty) i przekopy.

Kanał Augustowski będzie świętował niedługo 200-lecie początków swojej budowy. Jest obiektem hydrotechnicznym zbudowanym całkowicie nakładem sił i środków Polaków. Przetrwał do naszych czasów, by

imponować swoim urokiem i mądrością projektantów oraz rzetelnością wykonawców, którzy zostawili nam to dzieło do użytkowania i podziwiania kompozycji ludzkiej twórczości i piękna otaczającej przyrody.

PL Szlaki turystyczne w Strefie Kanału Augustowskiego są dobrze oznakowane. **EN** Hiking trails in the Augustów Canal Zone are well-marked. **RU** Туристические маршруты в зоне Августовского канала хорошо обозначены. **Fot.** Andrzej Sidor

Władze i mieszkańcy gminy Płaska starają się rozpropagować turystyczne i przyrodnicze walory Strefy Kanału Augustowskiego. W wielu miejscach gminy Płaska nad Kanałem Augustowskim znajdują się plaże gminne, do których dostęp jest całkowicie nieodpłatny. Są to plaża gminna w Jazach nad jeziorem Mikaszewo, plaża gminna w Paniewie nad jeziorem Paniewo, plaża gminna w Serwach nad jeziorem Serwy oraz plaża gminna w Płaskiej nad jeziorem Orle. Wszystkie z tych plaż (poza Płaską) posiadają toalety z bieżącą wodą, miejsca pod kampery i namioty, infrastrukturę do grillowania czy rozpalania ognisk. W samej miejscowości Płaska, od miejsca lokalizacji Centrum Informacji Turystycznej biegnie malownicza ścieżka rowerowa. Położona jest wzdłuż Kanału Augustowskiego, nad brzegiem jezior Orle, Paniewo i Krzywe. Ścieżka ma zejścia nad jezioro, gdzie można

się wykąpać oraz miejsca, gdzie można odpocząć, rozpalić ognisko czy grilla. Ścieżka ma długość ok. 3300 metrów. W ostatnich latach Gminny Ośrodek Kultury w Płaskiej uruchomił wygodny hostel dla turystów „Przystań” wraz z serwującą smaczne posiłki jadalnią. Obiekt czynny jest cały rok, co ułatwia zaplanowanie pobytu z noclegiem nawet w okresie zimowym. Na terenie gminy Płaska znajduje się kilkadziesiąt kwater agroturystycznych, w których gości i turystów przyjmują miesz-

Obecny wygląd większości z tych obiektów odbiega wyglądem od form nadanych przez budowniczych Kanału. Jednak obiekt ten powstawał zgodnie ze ścisłymi wymogami ówczesnej kultury technicznej, która mieściła go w kręgu osiągnięć cywilizacji ówczesnej cywilizacji technicznej.

Kanałowi towarzyszą budynki, w których mieszkała obsługa śluz, upustów oraz zwozdzonych mostów. Pierwotnie zbudowano 24 budynki drewniane i murowane do obsługi

PL Strażnicówka. **EN** The house of gateway guards. **RU** Дом смотрителя. Fot. Andrzej Sidor

kańcy. W Serwach znajduje się hotel „Albatros” z dużą ilością miejsc noclegowych. Najciekawszą formą wypoczynku są oczywiście spływy kajakowe Czarną Hańczą i Kanałem Augustowskim organizowane przez miejscowe kwatery agroturystyczne. Nie mniej ciekawe są wędrówki piesze i wycieczki rowerowe w Strefie Kanału Augustowskiego. Organizacje pobytu turystycznego ułatwia Centrum Informacji Turystycznej w Płaskiej.

wspomnianych obiektów. Skąpe przekazy archiwalne nie pozwalają określić, jak wyglądały. Pewne wyobrażenie daje budynek o formie klasycystycznej przy ulicy 29 Listopada nr 5a w Augustowie. Obecny budynek jest rekonstrukcją istniejącego do lat 80. XX wieku w tym samym miejscu obiektu. Drewniany, o konstrukcji zrębowej, otynkowany wewnątrz i na zewnątrz (obecny jest oszalowany). Elewację frontową poprzedzał ganek. Przykryty

był dachem czterospadowym. W rekonstruowanym budynku przy ulicy 29 Listopada nr 5a w Augustowie mieści się Muzeum Kanału Augustowskiego.

Dom słuzowego w Tartaku zbudowany został najprawdopodobniej współcześnie ze słuzą. Front poprzedzony jest portykiem wspartym na dwóch kolumnach. Budynek jest przykryty dachem czterospadowym. Forma budynku jest klasycystyczna. Dom z Tartaku zainspirował projektantów budowanych w la-

grupa polskich architektów opracowała katalogi propagujące tzw. architekturę polską. Budynki murowane architekci ci proponowali wznosić w stylu nawiązującym do baroku; budynki drewniane miały być wznoszone w stylu przypominającym „styl zakopiański”.

W tym samym czasie powstało szereg obiektów murowanych nawiązujących do „polskiego baroku”. W strefie Kanału w tym stylu zbudowano strażnicówki w Augustowie i Sucheju Rzeczce. Przysadzista forma daje wrażenie, że

PL Drewniany hangar nad brzegiem. **EN** A wooden shelter on the shore. **RU** Деревянный ангар на берегу. Fot. Andrzej Sidor

tach 80. XX wieku strażnicówek w Przewięzi i Paniewie. Po pierwszej wojnie światowej przy odbudowie zniszczonych budynków obsługi Kanału Augustowskiego została podjęta próba kształtowania architektury w sposób ujednolicony stylistycznie. Było to zgodne z tendencjami, jakie miały miejsce w pierwszych latach po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Już w czasie pierwszej wojny światowej, oraz kilka lat po jej zakończeniu,

powstały one w czasie budowy Kanału. Jednak większość strażnicówek pochodzi z drugiej połowy lat 40. XX wieku i w swojej formie nawiązuje właśnie do „stylu zakopiańskiego”. Kształtowanie form architektury obiektów kubaturowych związanych z Kanałem Augustowskim jest przykładem świadomego utrzymania określonych wzorców, które można określić jako architekturę narodową. Myśl ta była kontynuowana po 1945 roku.

PL Wrota śluzy wykonane z drewna są w ten sam sposób jak w XIX wieku. **EN** The lock gates are made of wood in the same manner as in the 19th century. **RU** Шлюзовые ворота сделаны из дерева так же, как и в XIX веке. **Fot.** Andrzej Sidor

Pamiętki przeszłości w polskiej części Strefy Kanału

Kanał Augustowski nie jest jedyną pamiętką przeszłości na tym terenie. Na krajobraz kulturowy Strefy Kanału składają się obiekty powstałe w wyniku działalności człowieka.

Układy przestrzenne wsi harmonijnie wpisały się w krajobraz kulturowy Strefy Kanału, chociaż obserwuje się narastającą presję ze strony nowych osadników, których urzekły piękne okolice przyrody.

Przeciętna zagroda na tym terenie składa się z domu, jednego budynku inwentarskiego, stodoły, szopy, piwnicy oraz studni. Kształty siedlisk są prostokątne. Domy stoją frontem lub szczytem do drogi, budynki gospodarcze po bokach, stodoła na zamknięciu czworoboku. Zagrodom towarzyszą ogródki i sady ulokowane od frontu lub z tyłu.

Tradycyjne budownictwo ludowe w Strefie Kanału należy do form typowych dla całej Równiny Augustowskiej. Podstawowym materiałem budowlanym było drewno iglaste (sosna, rzadziej świerk), z którego wznoszono całe zagrody wiejskie – domy, budynki gospodarcze i ogrodzenia. Z kamieni polnych budowano fundamenty – podmurówki.

Drewniane ściany domów i budynków gospodarczych wznoszono w konstrukcji wieńcowej oraz znacznie rzadziej w konstrukcji sumikowo-łatkowej. Stawiane później obiekty, takie jak stodoły, szopy i suszarnie tytoniu wykonywano w konstrukcji szkieletowej szalowanej deskami. Rozplanowanie budynków jest również typowe dla całego regionu. Domy są asymetryczne, półoratraktowe, dwudzielne.

Do specyficznych dla tego terenu obiektów należą parowe łaźnie, zwane baniami; są

to niewielkie drewniane lub murowane budynki o jednym lub dwóch pomieszczeniach, zaopatrzone w kamienne palenisko.

Tradycyjne zwyczaje i obrzędy ludowe na terenie Suwalszczyzny i Ziemi Augustowskiej zanikły zupełnie lub zatraciły swój pierwotny sens i funkcję po II wojnie światowej. Proces zaniku był dość długotrwały i przebiegał z różnym nasileniem w zależności od terenu i stopnia przywiązania do tradycji. Niektóre zjawiska traciły swoją powszechność już w okresie międzywojennym, inne były spotykane jeszcze w latach 60. i 70. XX wieku, ale w ograniczonym zakresie. Ich miejsce zajmowały nowe wzory napływające z zewnątrz. Zwyczaje ogniskują się wokół najważniejszych świąt w Kościele rzymskokatolickim, tj. Bożego Narodzenia, Wielkanocy, Bożego Ciała, Matki Boskiej Zielnej, Matki Boskiej Gromnicznej, ale również Nowego Roku, zapustów, żniw i wesel.

W strefie Kanału znajduje się pokaźna ilość obiektów zabytkowych sztuki sakralnej, będących świadectwem religijnej różnorodności tak charakterystycznej dla wschodniej Polski. Wartość artystyczna i zabytkowa tych obiektów jest zróżnicowana. W grupie obiektów kubaturowych najciekawszymi są: zespół sakralny w Studzienicznej z drewnianym kościołem pw. Matki Boskiej Szkaplerznej, zespół sakralny w Mikaszówce z drewnianym kościołem pw. św. Marii Magdaleny z 1907 roku i drewniana kaplica pw. św. Anny w Rudawce z początku XIX wieku.

W krajobrazie Strefy Kanału zauważalne są liczne krzyże i kapliczki przydrożne lub kapliczki nadrzeczne. Stawiane są najczęściej na końcu wsi (przy nich następuje ostatnie pożegnanie zmarłych przed odprowadzeniem na cmentarz), na krzyżówkach i rozjazdach, w miejscach, gdzie „straszy”. Bardzo częstą formą są tzw. pamiątki, najczęściej dla całej

PL Cudowny obraz Matki Boskiej w Studzienicznej. **EN** The Miraculous Painting of Our Lady in Studzieniczna. **RU** Чудесный образ Богоматери в Студзеничной. Fot. Andrzej Sidor

wsí lub rodzin, które je ufundowały; zwracając uwagę Opatrzności na potrzeby społeczności. Wyjątkowo ozdobną formę uzyskują krzyże intencyjne (najczęściej proszące o potomstwo) i pokutne. Krzyże upamiętniają też miejsca wydarzeń historycznych, samotnych mogił, tragedii ludzkich.

W strefie Kanału Augustowskiego jest siedemnaście obiektów cmentarnych. Dwanaście z nich ma charakter wojenny, cztery wyznaniowy; cztery są wpisane do rejestru zabytków.

W zachodniej części wsi Studzieniczna znajduje się duży cmentarz rzymskokatolicki z interesującymi krzyżami nagrobnymi z końca XIX wieku.

Pozostałe cmentarze wyznaniowe we wsiach Mikaszówka i Rudawka są to skromne obiekty wiejskie. Cmentarz w Mikaszówce pochodzi z pierwszej ćwierci XX wieku,

a cmentarz w Rudawce zapewne z połowy XIX wieku, świadczą o tym choćby mogiły powstańcze. Na cmentarzu w Rudawce znajduje się duża kwatery wojenna z I wojny światowej, natomiast w Mikaszówce są pochowani żołnierze AK, polegli w walce z Niemcami w 1944 r.; wśród nich spoczywa por. Witold Pielecki pseud. Żwirko, jeden z organizatorów partyzantki AK na tym terenie, inicjator kilku udanych akcji przeciwko okupantowi niemieckiemu, odznaczony pośmiertnie Orderem Virtuti Militari.

W grupie cmentarzy wojennych można wyróżnić obiekty z I oraz z II wojny światowej. Cmentarze z I wojny światowej znajdują się w Białobrzegach, Macharcach, Mikaszówce, Serskim Lesie, Sosnowie i Studzienicznej. Największe z nich to Serski Las i Macharce, gdzie spoczywa po kilkuset żołnierzy armii niemieckiej i rosyjskiej poległych w lutym 1915 roku.

PL Zniszczona śluza w czasie pierwszej wojny światowej. **EN** A lock destroyed during World War I. **RU** Разрушен шлюз во время Первой мировой войны.

Obiekty z II wojny światowej są reprezentowane przede wszystkim przez zbiorowe mogiły osób cywilnych zamordowanych przez Niemców lub Rosjan (w jednym przypadku); w dwóch miejscowościach znajdują się cmentarze lub mogiły żołnierzy Armii Czerwonej. Najwięcej ofiar jest pochowanych w Rygolu, gdzie spoczywa około 3 tysięcy żołnierzy radzieckich, którzy zmarli lub zginęli w obozie jenieckim w 1941 roku.

Charakter miejsc pamięci narodowej mają zbiorowe mogiły żołnierzy AK w Suchej Rzeczce oraz członków ruchu oporu i zakładników w Serwach. Ten sam charakter ma również mogiła żołnierzy Wojska Polskiego w Płaskiej, zamordowanych przez czołgistów radzieckich we wrześniu 1939 roku. W Studzienicznej znajduje się też pomnik upamiętniający leśników, którzy zginęli na nieludzkiej ziemi wywiezieni przez sowieckiego okupanta.

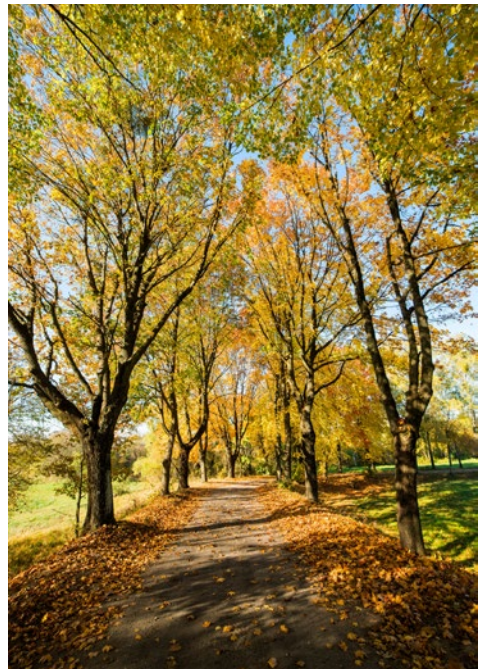

PL Jedno w wielu miejsc pamięci narodowej w Strefie Kanału Augustowskiego. **EN** One of many national memorials within the Augustów Canal Zone. **RU** Одно из многих мест национальной памяти в зоне Августовского канала. Fot. Andrzej Sidor

Kanał jest również wpisany w historyczne układy poszczególnych wsi. Drogi biegnące wzdłuż Kanału istniały w części jeszcze przed jego budową, jednak budowniczo wieczyli je w jednolity system komunikacyjny funkcjonujący do chwili obecnej.

W lasach zachowały się pozostałości po umocnieniach ziemnych z pierwszej i drugiej wojny światowej. Te ostatnie są lepiej widoczne, ale przyroda powoli je pochłania.

Obecnie ludność wiejska Strefy Kanału utrzymuje się z rolnictwa oraz turystyki. W południowej części strefy ludność wiejska utrzymuje się przede wszystkim z rolnictwa (głównie hodowla bydła). We wschodniej części ludność utrzymuje się równolegle z rolnictwa i agroturystyki. Ponadto powszechnym i dodatkowym zajęciem jest sezonowa lub stała praca w lesie, np. przy zwózce drewna.

PL Drogi nad kanałem są urokliwe w każdej porze roku. **EN** The roads along the canal are charming at any time of the year. **RU** Дороги вдоль канала очаровательны в любое время года. Fot. Andrzej Sidor

Dodatkowym i popularnym zajęciem sezonowym, praktykowanym od dawna, jest zbieractwo runa leśnego na sprzedaż i potrzeby własne. Ponadto sąsiedztwo wód zawsze sprzyjało rybolówestwu, które miejscowa ludność uprawiała na własne potrzeby (rybolówestwo to można określić jako kłusownictwo). Zawodowi rybacy stanowili tu nikły odsetek mieszkańców. Natomiast istniejący jeszcze od lat 60. XX wieku spław drewna Kanałem - flisactwo, był istotnym źródłem dochodów dla licznie zatrudnionych mieszkańców wsi położonych we wschodniej części Strefy Kanału.

W tradycyjnym modelu samowystarczальной gospodarki wiejskiej wiele przedmiotów codziennego użytku wytwarzano we własnym

PL Kłoda bartna. Bartnictwo jest utrzymywane na terenie Puszczy Augustowskiej. Zostało ono wpisane na Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego Ludzkości UNESCO. **EN** Hive log. Beekeeping is maintained in the Augustów Primeval Forest. It was inscribed on UNESCO's List of Intangible Cultural Heritage of Humanity. **RU** Пчелиная борть-колода. Бортьничество поддерживается на территории Августовской пуши. Оно было включено в список нематериального культурного наследия человечества ЮНЕСКО. Fot. Andrzej Sidor

PL Połów ryb częściej już teraz służy rekreacji. **EN** Fishing is more often used now as a recreational activity. **RU** Сейчас рыбаловство ассоциируется с отдыхом на свежем воздухе. Fot. Andrzej Sidor

PL Mogiła żołnierzy POW w Sopoćnikach. **EN** Mass grave of soldiers from Polish Military Organization (PMO) in Sopotskin. **RU** Могилы польских солдат в Сопоцкине. Fot. Andrzej Sidor

zakresie. Bardzo powszechne były tu umiejętności związane z obróbką drewna – ciesiółka, wyrób narzędzi gospodarczych, sprzętów domowych, dłubanych naczyń zasobowych itp. Do popularnych zajęć należało też plecionkarstwo i wikliniarstwo, czyli wyplatanie ze słomy, wikliny i korzeni różnego rodzaju koszy. Ponadto istniały tu wyspecjalizowane warsztaty produkujące np. wyroby bednarские, gonciarskie i wytwarzające wióry. Dwa ostatnie rzemiosła są nadal podtrzymywane na potrzeby krycia dachów. Szczególnie wórciągłe znajduje chętnych inwestorów.

Bardzo powszechnym zajęciem z pogranicza wytwórczości i sztuki ludowej było tkactwo nastawione przede wszystkim na zaspokojenie własnych potrzeb. Wyrobem różnego rodzaju tkanin użytkowych i dekoracyjnych z lnu, wełny i bawełny zajmowało się wiele kobiet w każdej wsi jeszcze od lat 60. XX wieku.

Pamiętki przeszłości w białoruskiej części Strefy Kanatu

Nad miasteczkiem Sopoćkinie góruje kościół pw. św. Jozafata Kuncewicza. Wzniesiono go w 1612 roku. Po powstaniu styczniowym odebrano i zamieniono na cerkiew. W 1919 r. odzyskali go katolicycy mieszkańcy Sopoćkiń. Kościół został przebudowany po pożarze z 1989 roku.

Sopoćkinie mają też cmentarz wyznaniowy i mogiły wojskowe z pomnikiem bojowników o wolność Ojczyzny poległych w walkach 1919 r.

Nieopodal znajdują się groby polskich żołnierzy z 1939 r. W kwatrze pochowany został również gen. Olszyna-Wilczyński, dowódca DOK III zamordowany pod Nowosiótkami.

W Sylwanowce jest klasycystyczny kościół Przemienienia Pańskiego. Świątynia została wzniesiona w 1840 r. Jest tutaj też katolicki

cmentarz i kwatery wojenne z I wojny światowej, a także grób polskich żołnierzy poległych w bitwie pod Kodziowcami stoczonej z sowieckimi czołgami nocą z 21 na 22 września 1939.

Środowisko przyrodnicze

Ważnym elementem krajobrazu Strefy Kanału Augustowskiego są walory przyrodnicze. Dominującym elementem krajobrazu jest Puszcza Augustowska, tworząca wraz z innymi puszciami pogranicza polsko-litewsko-białoruskiego jeden z największych leśnych kompleksów Europy. Polany puszczańskie zajmują enklawy wiejskie i osady leśne. W środowisku przyrodniczym dominują lasy, jeziora, miejscami także podmokłe łąki i torfowiska.

Jest to rejon o najniższym w tej części Europy zanieczyszczeniu powietrza

atmosferycznego i wód. Bogactwo lasów i terenów zielonych zachęciło władze polskie do powołania tutaj Regionu Zielonych Płuc Polski, którego obszar znacznie wykracza poza samą Puszcę Augustowską. Puszcza i jeziora augustowskie wraz z doliną Rospudy stanowią obszary chronionego krajobrazu, włączono je też do obszaru Natura 2000.

Strefa Kanału jest ujęta z dwóch stron przez dwa parki narodowe: położony na północ od Kanału Wigierski Park Narodowy oraz na południu Biebrzański Park Narodowy.

Biebrzański Park Narodowy wraz z otuliną obejmuje prawie całą dolinę Biebrzy. Jest to największy naturalny w Europie Środkowej i Zachodniej kompleks torfowisk niskich, z wielkim udziałem przejściowych i wysokich, z unikalną różnorodnością gatunków roślin

PL Ptaki mają znakomite warunki nad Biebrzą. **EN** Birds have excellent conditions that Biebrza offers. **RU** На реке Бебжа птицы имеют отличные условия. Fot. Andrzej Sidor

PL Rezerwat Perkuć. Trudno tu oddzielić, co stworzyła przyroda, a co człowiek. **EN** Perkuć Nature Reserve. It is difficult to separate what has been created by nature and what has been created by human. **RU** Заповедник Перкуч. Здесь трудно разделить, что создала природа, а что человек. Fot. Andrzej Sidor

i zwierząt oraz naturalnych ekosystemów. Południowa część Kanału wraz ze strefą buforową znajduje się w granicach Biebrzańskiego Parku Narodowego. Rzeka Czarna Hańcza łączy Wigierski Park Narodowy (główne jezioro parku – Wigry) z Kanałem Augustowskim. W bezpośrednim sąsiedztwie Kanału Augustowskiego, w strefie buforowej, znajduje się siedem rezerwatów przyrody: Perkuć, Stara Ruda, Jezioro Kalejty, Jezioro Kolno, Starożyn, Mały Borek i Brzozowy Grąd.

W części białoruskiej strefa Kanału to także niezwykle cenny ekosystem o cechach naturalnych. Ten obszar leśny stanowi przedłużenie Puszczy Augustowskiej do linii Niemna. Dalej pomiędzy rzeką Niemen a rzeką Kotrą rozciąga się Puszcza Grodzieńska licząca czterdzieści tysięcy hektarów. W białoruskiej Strefie Kanału są trzy rezerваты: Sopoćkiński, Hożański i Porzeczański.

PL Tablica informująca o granicy Biebrzańskiego Parku Narodowego. **EN** An information board indicating the border of the Biebrza National Park. **RU** Доска с информацией о входе в Бейжанский национальный парк. Fot. Andrzej Sidor

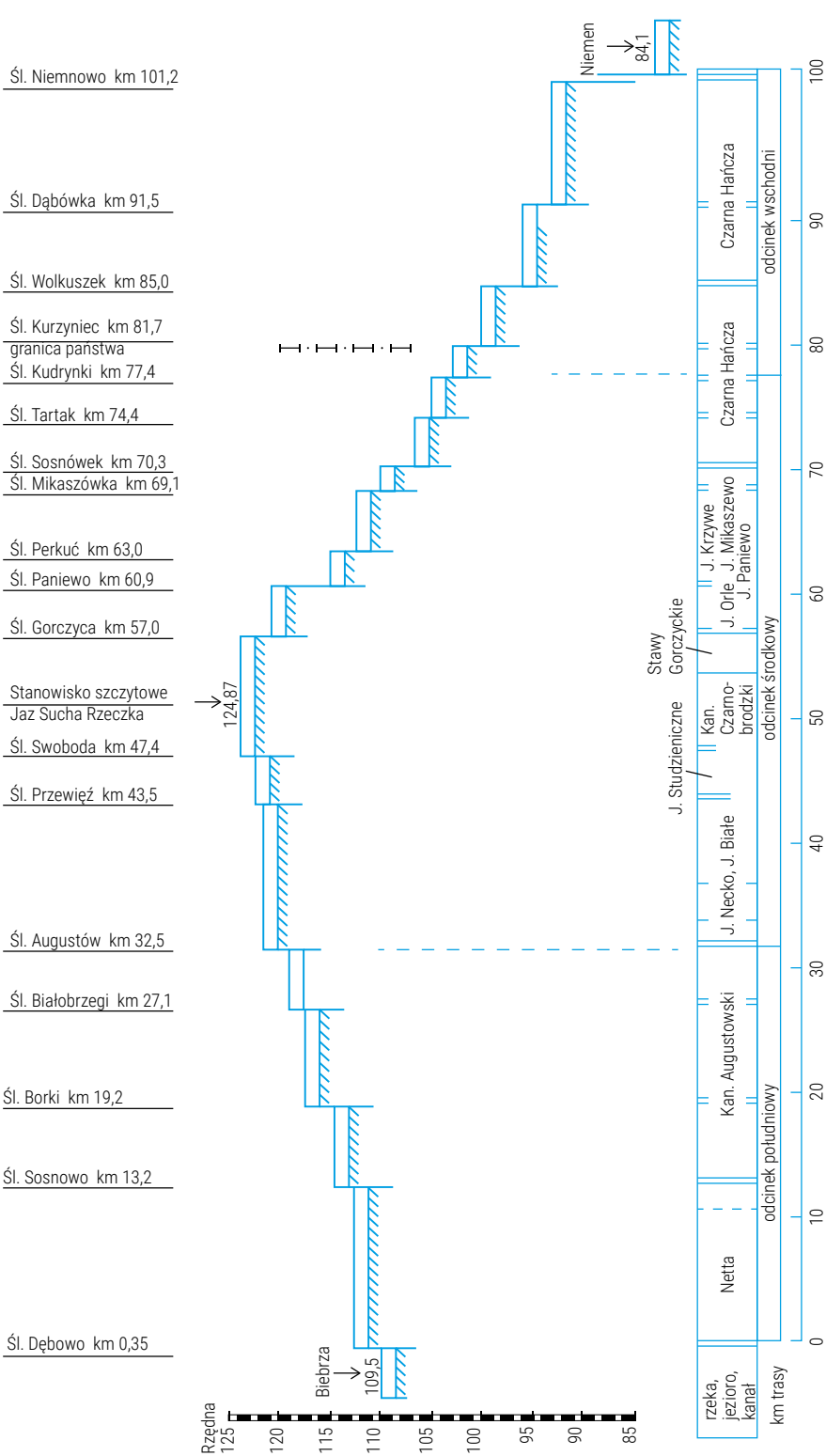
Trasa Kanału Augustowskiego ze wskazaniem kilometrażu

- 0,0 km** połączenie Kanału z rzeką Biebrzą, od którego przyjęto początek kilometrażu. Kanał odchodzi od rzeki Biebrzy na jej 84.20 km biegu od źródeł.
- 43,50 km** most drogowy Augustów – Sejny.
- 43,50 km** śluza Przewięż, jednokomorowa. Śluza o zachowanej, oryginalnej konstrukcji z czasów budowy Kanału na odcinku wschodnim; piętrzenie poniżej 1 m.

PL Śluza Kudrynki w czasie remontu. EN Kudrynki Lock during renovation. RU Шлюз Кудринки во время ремонта. Fot. Jarosław Borejszo

- 43,50-47,40 km** trasa prowadzi krótkimi kanałami oraz przez Jezioro Studzieniczne, na początku z drogą holowniczą.
- 47,40 km** śluza Swoboda, jednokomorowa, nad śluzą usytuowano mostek o znaczeniu lokalnym (łukowy, konstrukcji żelbetowej). Piętrzenie wynoszące prawie 2 m.
- 47,40 - 57,00 km** od śluzy Swoboda do śluzy Gorczyca kanał sztuczny tzw. Kanał Czarnobrodzki, który stanowi stanowisko szczytowe Kanału Augustowskiego. Częściowo zachowane drogi holownicze po obu stronach. Na trasie leżą 2 niewielkie jeziora: Swoboda i Gorczyckie. Stanowisko szczytowe zasilane jest z jeziora Serwy, z którego dopływ usytuowano na km 53,00. Na kanale ulgi usytuowany jest upust.
- 57,00 km** śluza Gorczyca, jednokomorowa, nad śluzą usytuowany jest most drogowy. Śluza stanowi zakończenie stanowiska szczytowego. Piętrzenie 290 cm. W latach 1997-2003 przeprowadzono w śluzie kompleksowe prace restauracyjne. Na

PL Profil podłużny Kanału Augustowskiego, opracowanie: Maciej Ambrosiewicz. EN Longitudinal section of the Augustów Canal, drawn up by Maciej Ambrosiewicz. **RU** Продольный профиль Августовского канала, разработал: Мацей Амбросевич.

kanale ulgi znajduje się upust. Częścią historycznego zespołu śluzy są zabudowania śluzowego.

- 57,00-60,90 km** odcinek przebiega przez krótkie kanały sztuczne, Kanał Orlewo oraz przez jeziora: Orle i Paniewo. Na całej długości kanałów pozostałości dróg holowniczych.
- 60,90 km** śluza Paniewo, schodkowa, dwukomorowa. Piętrzenie 665 cm. Śluza zrekonstruowana w latach 1974-1979. Nad śluzą znajduje się most drogowy o znaczeniu lokalnym. Częścią zespołu śluzy są zabudowania śluzowego.
- 60,90-63,00 km** odcinek przez Jezioro Krzywe i przekop do jeziora Mikaszewo. Droga holownicza na prawym brzegu.
- 63,00 km** śluza Perkuć, jednokomorowa, na kanale bocznym usytuowano upust szandorowy. Piętrzenie 295 cm. Nad śluzą znajduje się most drogowy o znaczeniu lokalnym. Częścią zespołu śluzy są zabudowania śluzowego.
- 63,00-69,10 km** trasa prowadzona jest krótkim kanałem, a następnie przez jeziora Mikaszewo, Mikaszewo Małe, Kanał Przekop i staw Mikaszówka. Droga holownicza na prawym brzegu.
- 69,10 km** śluza Mikaszówka, jednokomorowa. Na kanale bocznym jest jaz szandorowy o konstrukcji murowanej, nad którym znajduje się mostek.
- 70,30 km** śluza Sosnówek, jednokomorowa. Piętrzenie 270 cm. Na kanale bocznym jest jaz (upust) szandorowy konstrukcji murowanej, nad nim niewielki mostek. Częścią zespołu śluzy są zabudowania śluzowego.
- 70,50 km** połączenie Kanału z rzeką Czarną Hańczą krótkim przekopem. Od tego punktu dalej Kanał prowadzony jest skanalizowanym korytem Czarnej Hańczy. Na całej długości droga holownicza.
- 74,40 km** śluza Tartak, jednokomorowa. Piętrzenie 200 cm. Na kanale bocznym usytuowany jest jaz (upust) murowany, zastawkowy. Nad śluzą przebiega most drogowy o znaczeniu lokalnym. Częścią zespołu śluzy są zabudowania śluzowego. Do śluzy Kudrynki korytem Czarnej Hańczy z drogą holowniczą na prawym brzegu.
- 77,40 km** śluza Kudrynki, jednokomorowa, nad którą usytuowany jest most drogowy o znaczeniu lokalnym. Piętrzenie 220 cm. Na kanale bocznym istnieje jaz (upust) murowany, zastawkowy. Częścią zespołu śluzy są zabudowania śluzowego. Do śluzy Kurzyniec korytem Czarnej Hańczy z drogą holowniczą na prawym brzegu.
- 80,00 km** granica państwowa; granica pomiędzy Polską a Białorusią biegnie na 3,5 km odcinku kanału.
- 80,00-83,40 km** przebieg obecnie w pasie granicznym między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Białoruś.
- 81,75 km** śluza Kurzyniec, jednokomorowa. Piętrzenie 220 cm. Jest śluzą leżącą w pasie granicznym. Granica państwowa przebiega podłużną osią śluzy. Na kanale bocznym, na terytorium Republiki Białoruś, usytuowany jest jaz (upust) murowany, zastawkowy. W latach 2004-2006 przeprowadzone zostały tutaj prace konserwatorskie.
- 83,40 km** granica państwowa.

Propozycje szlaków do pokonania oscylujących wokół Strefy Kanatu Augustowskiego

1. Pomiędzy Wisłą a Niemnem

- szlak wodny.

Czas płynięcia z Dębowa do Kurzyńca 7-8 dni, od Augustowa do Kurzyńca 5 dni. Spływ można zacząć od rzeki Biebrzy (plaża w Sztabinie). Odcinek pomiędzy Sztabinem a Dębowem (z prądem rzeki) do pokonania w ciągu 5-6 godzin.

Odcinek od śluzy Dębowo do Augustowa jest mało uczęszczany, część tej trasy to teren Biebrzańskiego Parku Narodowego, mija się śluzy Sosnowo, Borki, Białobrzegi, Augustów. Alternatywa, od śluzy Sosnowo do śluzy Białobrzegi możemy płynąć rzeką Nettą.

Od Augustowa do śluzy Kurzyniec płyniemy przez jezioro Necko, najkrótszą rzeką żeglowną w Polsce – Klonownicą i wpływamy na Jezioro Białe. Po śluzowaniu w Przewięzi, wpływamy na Jezioro Studzieniczne, następnie śluza Swoboda, Gorczyca, Paniewo,

Perkuć, Mikaszówka, Sosnówek, Tartak, Kudrynki i Kurzyniec (śluzą graniczną), po wcześniejszym uzyskaniu wizy możemy popłynąć aż do rzeki Niemen (po stronie białoruskiej).

2. Od Augustowa do doliny Biebrzy

- jednodniowa trasa samochodowa.

Augustów – Białobrzegi (zespół śluzy, cmentarz wojenny, największa sosna w Puszczy Augustowskiej) – Gliniski (schron bojowy) – Promiski (schron bojowy) – Gabowe Grądy (molenna i wieś staroobrzędowców) – Kopiec – Dębowo (zespół śluzy) – Mogielnice (wieś ulicówka) – Jaminy (drewniany kościół z XVIII w.) – Sztabin (kościół, pomnik Chodkiewicza, izba poświęcona K. Brzostowskiemu) – Krasnybór (kościół z XVI w., kaplica z XVIII, cmentarz z zabytkowymi nagrobkami) – Jastrzębna (pozostałości dawnej zabudowy) – Lipsk (schrony bojowe linii Mołotowa, kościół, regionalna izba) – Kozi Rynek (uroczyisko, rezerwat, mogiła powstania 1863 r.) – powrót do Augustowa. Łączna długość 113 km.

PL Kajakarze. EN Kayakists RU Байдарочники. Fot. Andrzej Sidor

3. W stronę wodnych wrót Europy

- jednodniowa trasa samochodowa.

Szlak od Augustowa do Kurzyńca (wzdłuż Kanału Augustowskiego) i dalej do granicy.

Augustów – Wojciech (hotel, sięgacz) – Przewięź – Studzieniczna – Sucha Rzecznka – Czarny Bród (sięgacz) – Gorczyca – Płaska – Paniewo – Perkuć – Jazy – Mikaszówka – Gruszki – Skieblewo – Lipsk – Augustów (tu powrót do Augustowa lub kontynuacja drogą żwirową wzdłuż granicy) – Lubinowo (dwór) – Bohatery Leśne (tradycyjna zabudowa wiejska) – Bartniki (przejazd możliwy po zgłoszeniu do Straży Granicznej) – Starożyńce (sięgacz, schrony linii Mołotowa) – Rygałówka (dawniej cerkiew, obecnie kościół) – Lipsk – powrót do Augustowa. Łączna długość ok. 115 km.

4. Spływ Czarną Hańczą

- szlak wodny.

Od Wigier do Rygoli lub dalej do Kurzyńca lub Mikaszówki 3-5 dni.

5. Trasa rowerowa Wokół Jezior Augustowskich (trasa wokół Jeziora Białego i Studzienicznego)

Augustów (R11 zielony) – Studzieniczna – Czarny Bród – Sucha Rzecznka – Przewięź – Augustów.

6. Pomiędzy Augustowem a Dowspudą - jednodniowa trasa rowerowa.

Augustów – Mazurki – Topiówka – Uroczysko Święte Miejsce – Jaški – Sucha Wieś – Dowspuda (dalej czerwonym szlakiem a następnie niebieskim) – Józefowo – Szczebra – Goła Zośka (jeziro Rospuda) – Hotel Hetman (dawniej Hotel nad Jezioremi, projekt Macieja Nowickiego) – zjazd nad jezioro Necko, przejazd do plaży miejskiej wzdłuż jeziora – Augustów.

7. W stronę Studzienicznej

- trasa rowerowa.

Augustów – Studzieniczna – Sajenek – Jastrzębna – Rogożynek.

Studzieniczna – miejsce kultu maryjnego, które odwiedził Jan Paweł II w 1999 roku; na trasie Studzieniczna – Sajenek cmentarz żołnierzy niemieckich i rosyjskich z I wojny światowej.

8. Po Puszczy Augustowskiej

- trasa rowerowa.

Rogożynek – Lipsk – rezerwat Kozi Rynek – Czarny Bród – śluza Gorczyca w Płaskiej.

Rezerwat Kozi Rynek, pomnik dla poległych w II wojnie światowej, mogiła powstańców poległych w powstaniu styczniowym 1863 r., śluza Gorczyca między Jeziorem Gorczyckim a jeziorem Orle.

Po kolacji pływanie kajakami po Jeziorze Gorczyckim.

9. Nad Kanałem Augustowskim

- trasa rowerowa.

Ścieżka rowerowa od budynku Centrum Informacji Turystycznej w Płaskiej wzdłuż brzegu jezior Orle i Paniewo, kończąca się nad jeziorem Krzywe w Rezerwacie Przyrody Perkuć. Długość trasy ok. 3300 m. Na trasie są miejsca odpoczynku i 2 punkty zejścia nad jeziora.

Płaska – śluza Paniewo – Mikaszówka – Rygol – Giby – Berzniki.

Dwustopniowa śluza Paniewo między jeziorem Paniewo a Jeziorem Krzywe – śluza Mikaszówka.

Zespół kościoła parafialnego. pw. Marii Magdaleny w Mikaszówce (drewniany kościół i dzwonnica z pocz. XX w.). Giby – wzgórze, pomnik „Zginęli, bo byli Polakami” miejsce pamięci poległych w obławie NKWD w 1945 r.; zespół kościoła parafialnego w Berznikach.

PL Kajakarze. EN Kayakists RU Байдарочники. Fot. Andrzej Sidor

Wandering in the Augustów Canal Zone (SKA) includes hiking and kayaking along the Augustów Canal, the Czarna Hańcza River and through the Augustów Primeval Forest.

The word zone probably best describes the area of the Canal and its surroundings, which consist of the richness of natural and cultural values.

The Augustów Canal Zone is a magical place, where the monuments of the past are blended with its natural surroundings. The link that joins them is exactly the Augustów Canal and the Czarna Hańcza River. The administrative area almost entirely covers gmina Piaska.

The most interesting and valuable construction in the Augustów Canal Zone is undoubtedly the monument of history - the Augustów Canal. There are also other valuable areas like: the Augustów Primeval Forest, lakes, the lie of the land as well as the monuments of construction and architecture.

The Augustów Canal was to connect the Vistula River through the Narew River with the Neman River and further along the Dubysa and Venta Rivers with the Baltic port of Ventspils.

This waterway was to enable the transport of goods from the territory of the Russian-held Kingdom of Poland, which was created after the Congress of Vienna in 1815. The construction of the Augustów Canal was an element of improving economic condition of the Kingdom of Poland. The length of the entire waterway from the Vistula River to the Baltic port of Ventspils was to reach 900 km.

The Canal is a unique structure not only due to its historical value, but also because it runs through an area with a diverse landscape; in the eastern part covered by the Augustów Primeval Forest, in the southern part mostly an open area, in the Netta River valley joining the Biebrza River valley.

It is located in the territory of two countries - Poland and Belarus. The division itself between the two countries is the evidence of historical and political changes. It is a navigation, subdivided canal, which connects the Biebrza River, a tributary of the Narew River, with the Neman River. It uses a channel depression formed during the phase of glacier retreat several thousand years ago. It utilizes a post-glacial channel depression, forming the chain of Augustów lakes, and the valleys of Biebrza, Netta, Czarna Hańcza and Neman Rivers. The Augustów Canal was created using the existing conditions of naturally shaped terrain, with numerous rivers and lakes, which are interconnected by artificial excavations and the use of hydraulic structures (eighteen locks and twenty-three weirs) and formed a waterway. The length of the Augustów Canal is just over 100 kilometres from the Dębowa Lock that connects with the Biebrza River to the Niamnova Lock.

The Augustów Canal did not become an important waterway for the transportation of goods from the Kingdom of Poland. When it was completed in the 1980s, it was

used to transport timber. Since the 1960s, it has become more and more important due to its tourist qualities. The Canal Zone on the territory of Gmina Piaska is the area most intensively used for tourism.

The Augustów Canal is protected as a historic construction on both sides of the border.

By virtue of the Regulation of the President of the Republic of Poland of 25 April 2007 "The Augustów Canal - a waterway" was recognized as a monument of history - *in a part located in the territory of the Republic of Poland and situated in the following gminas: Piaska, Augustów, Bargłów Kościelny, Sztabin, in Podlaskie Voivodeship.*

The Augustów Canal became an important factor impacting nature, economy and cultural environment, which resulted in a close interlinking of the facility with the environment. The Augustów Primeval Forest was determined to a large extent by the economic impact of the Canal. Both elements were created and shaped by human activity. The discussed area of the Augustów Primeval Forest became a kind of a large landscape park.

The Belarusian part of the Canal is sparsely populated, while the areas to the north of this location are characterized by a particularly interesting natural features that have not been strongly affected by human activity.

From prehistory to the present...

The oldest traces of human presence in the area of today's Augustów Canal are 12 thousand years old. For centuries this area was located on the border of various nations, cultures and religions.

The historical evidence of human existence in the area of the Augustów Canal are flint artefacts, which are the remains of the settlement of the so-called cultures of „tanged points”, whose people migrated to this area after the reindeer herds moving northward at that time.

Due to the economic dependence on reindeer herds that followed the constantly moving tundra zone, the people of the tanged points culture were forced to lead a nomadic way of life. One or several-shack camps were set up on high sandy banks of rivers and lakes.

The change of vegetation cover, i.e. the appearance of coniferous and later mixed forests, as well as the species composition of fauna from tundra to forest, had an impact on the existence of human groups at that time. Fishing and gathering became more important. The more intensive exploitation of the natural environment in the lake district zone made the transition to a semi-settled way of life possible.

A turning point in the history of north-eastern Poland occurred in the middle of the 6th century BC. (ca. 550 BC. - the beginning of the early Iron Age), when groups of Baltic people arrived here from the Dnieper River basin.

In the early Middle Ages (7th - 13th century) the area from the upper Šešupė River basin to the Biebrza River and from the middle Neman River to the Great Masurian

Lakes was inhabited by the Yotvingians - one of the Western Baltic tribes. A tribal territory of Yotvingians was situated in the upper basin of Czarna Hańcza River, which was based on the data included in the written sources. A large number of early medieval settlements discovered in the area under discussion, proves the intensive settlement of this period.

The invitation of the Teutonic Order to Poland in 1226 marked the beginning of the end of independent existence of the Yotvingian tribes.

Yotvingians disappeared from the pages of history at the end of the 13th century, defeated by the Mazovians and Teutonic Knights.

As it was written in a Teutonic chronicle, this area was covered by forest. The forest, later called Grodno Forest, stretched from Kaunas to Rajgród. It separated the State of the Teutonic Order from the Grand Duchy of Lithuania.

In order to speed up the settlement process, kings Alexander Jagiellon (1461-1506) and Sigismund I the Old (1467-1548) gave away the belts of forest to the magnets of Lithuania. The first town established at the fork of the trade routes from Grodno to Prussia and Mazovia was Augustów, founded by Piotr Chwalczewski, the starost of Knyszyn (1555-1557). In the 1570s, a forest reform was introduced - the large Grodno Primeval Forest was divided into smaller strips - Perstuńska and Przelomska Primeval Forests, which facilitated its administration. The border between those forests ran along the lower part of the Czarna Hańcza River that was incorporated into the canal in the 19th century. The Podlaskie Voivodeship created in 1520, was separated from Lithuania in 1569 and incorporated into the Polish Crown. Since then the Prussian river, also known as Kamienny Bród, the Netta River and Lake Necko separated the two state organisms, forming the Republic of Poland. This border remained unchanged until 1795.

In the half of the 17th century was the time of the demographic decline and destruction caused by Swedish Deluge.

The 17th century the forest exploitation began on a larger scale - there were 'rudnie' (a bog iron-ore processing site - iron smelting), wood tar factories (production of charcoal, tar and turpentine), tar huts (a type of grease widely used, e.g. for lubricating cart wheels). Thanks to the donations of rulers, the settlement, mainly Polish, developed again in the interior of the forests led by the Camaldolese monks in Wigry and the Dominicans in Sejny. The Northern War caused new devastation: the Russian, Swedish, Saxon, Brandenburg and native armies plundered and destroyed the region. Many people died as a result of the plague in 1710. Reconstruction of the settlement continued throughout the 18th century. It was then that foresters set up villages and manors in the place of the former bog iron-ore processing sites and wood tar factories. Moreover, shooting settlements

(of forest rangers) and inn settlements appeared along the roads.

The influx of workers for the construction of the Augustów Canal and the Kovno paved road contributed to the demographic growth of settlements located in the vicinity of the canal.

Thanks to the Canal, the influx of the Jewish population has greatly increased. The number of Jews decreased in the 1930s, as a result of their migration. During World War II, it was completely exterminated.

The 19th century introduced the transformation of villages due to the enfranchisement reform of 1864. Already at the turn of the 19th and 20th centuries there was land consolidation and melioration. Of particular importance were the parcelling out of landed estates left after the invaders and village consolidation actions undertaken during 1921-1939. The process of village transformation deepened after the World War II, when the Land Reform was carried out during the autumn of 1944 and in the beginning of 1945, which limited large land ownership.

The richness of this area are also culinary traditions, which combined with the still functioning family farming model and low population density make the local products be distinguished by exceptional quality, guaranteed by the wisdom and experience of many generations of local producers. It is worth tasting here: babka ziemniaczana (Polish potato cake), kiszka ziemniaczana (type of roasted sausage made of minced potatoes), kartacze (potato dumplings) and, of course, local fish, both fried and smoked. You must also taste a traditional cake - sękacz.

How was the Augustów Canal built...

An idea to create a waterway connection between the Vistula and Neman rivers came up already in the times of King Stefan Batory (1533-1586). Consideration of such a connection was related to the king's frequent visits to Grodno, where Batory met his end. However, the idea was abandoned and only at the end of the independent Polish Republic a more concrete concept was created. The fall of the Rzeczpospolita destroyed it. The water connection of the Vistula and Neman rivers was completed at the beginning of the existence of the Kingdom of Poland, politically dependent on Russia and created after the Congress of Vienna. Territorial area was reduced and destroyed by wars, however the Kingdom tried to recover economically. The introduction by Prussia in 1821 of high tariffs for the transit of Polish and Lithuanian goods through its territory, terminated Polish trade access to the Baltic Sea. In July 1822, Franciszek Ksawery Drucki-Lubecki (1778-1846) became a Minister of the Treasury of the Congress Kingdom of Poland. He put forward a proposal to build a waterway that would bypass the Prussian territory and connect the center of the Congress Kingdom with Latvian ports on the Baltic

Sea. The Augustów Canal was to connect the Vistula River through the Narew River with the Neman River and further along the Dubysa and Venta Rivers with the Baltic port of Ventspils.

Two brigades of military engineers were to check the feasibility of a concept and possibly prepare the construction designs. The Polish group sent by the Governor of the Congress Kingdom of Poland, General Józef Zajączek, by the command of Grand Duke Konstantin (1779-1831), Commander-in-Chief of the Polish Army, the ruler of the Kingdom of Poland – acted under the supervision of Lieutenant Colonel Quartermaster General Ignacy Prądzyński (1792-1850), later general. The Russian group, delegated by St. Petersburg's Board of Management for Road Communications, was commanded by Lieutenant Colonel Karol Ivanowich Reese. Based on the plans drawn up in 1824, Tsar Alexander I (1777-1825) decided to begin construction of the Canal. From the spring of 1825, the construction of locks began.

The position of a general construction manager was held as follows: until November 1825 (formally until August 1826) – Ignacy Prądzyński, a captain of the Quartermaster General Jerzy Arnold and Lieutenant Colonel of Engineers Henryk Rossman.

Before official decisions on the construction of the Canal were taken, Lieutenant Colonel Ignacy Prądzyński arrived on 15 June 1823, and a day later he was already in Górczyca and Płaska to begin marking out access roads to the locks on the later Augustów Canal. The preparatory works for the construction of the locks were carried out until the end of 1823.

By 1830, the works included in the original cost estimate had been completed. In the course of the work, it became apparent that it was necessary to make corrections to the original project. The works were prolonged, but already in 1829 the greater part of the canal was used for navigation.

The total expense for the construction of a line from the Netta River to the Czarna Hańcza River was expected to be 4,020,000 zloty, while the works on the Czarna Hańcza River were to cost 3,069,000 zloty. The total cost of building the canal from the middle section of the Biebrza River to the Neman River was expected to cost 9,500,000 zloty, of which 175,000 zloty was for construction management, inspections and special expenses. Prądzyński's cost estimate did not include the cost of building the Augustów harbour or the compensation to owners for expropriated lands that were taken for the construction of the canal.

Most of the work was done manually. Pile-drivers were used to drive piles and primitive pumps were used to remove water from the trenches. During the busiest times, between 4,000 and 7,000 people worked simultaneously. It was one of the largest construction sites in the Kingdom of Poland.

After the fall of the November Uprising in 1831, military personnel was replaced by civilian authorities - the Directorate of Land and Water Communications. After a preliminary assessment of war damage and undertaking minor repair works, it was not until the 1833 season that they resumed the commenced works. It turned out that the original cost estimated at 7.6 million zloty was exceeded and amounted to 10 million zloty; the cost of construction timber and salaries of engineers were not included.

Prominent Polish engineers participated in the construction of the Canal. Teodor Urbański was the chief construction inspector. After 1833, the canals eliminating excess water were built with an additional water dam system - the Tartak Lock. Construction works were completed in 1839. This investment was financed from the state treasury budget surplus (until 1833), then from the loans of the Bank of Poland, which was granted a free lease of Augustów and Kurpie forests as a recompense of the incurred costs.

The Augustów Canal, intended to play an important economic role, lost its significance in the changed political situation (Prussia's withdrawal from the Customs War in 1825, the collapse of the concept of economic development of the Kingdom of Poland introduced by Lubecki after the defeat of the 1831 uprising, and the construction of a railroad network in the second half of the 19th century). It became a local route, revitalizing the neglected north-eastern part of the Kingdom of Poland. The canal was primarily used for floating timber.

It was discovered by tourists in the interwar period. Already in the 1930s, kayaking trips became more and more popular. The growth of modern tourism related to the Augustów Canal Zone began even before the World War I, when the first boarding houses were built. The book of Wanda Miłaszewska „Czarna Hańcza” published in 1931, played a significant role in making famous the water tourism along the Augustów Canal, the Czarna Hańcza River and Lake Wigry. Hostels of the Polskie Towarzystwo Krajoznawcze (Polish Sightseeing Society) were built along water routes.

In the aftermath of World War II, the Canal was divided by a state border between Poland and the Soviet Union. The way of using this waterway, divided between two countries, was different.

Polish section of the canal underwent the renovation works after the World War II. The works on the destroyed locks and weirs lasted until the mid-1950s. The Polish section of the canal was used to transport timber until the 1980s, but since the 1970s it has been used more and more often for tourist reasons. The canal has been used only for water tourism; including the passenger fleet and small vessels (kayaks and boats). In the 1950s, holiday resorts were built on the shorelines of the Augustów lakes. Since the beginning of the 1990s, the development

of a tourist base established on existing family home-
stead and hotel facilities has been observed.

Since 1944, canal water traffic, in the part incorporated
into the Soviet Union, has completely ceased. The area
that was unused, was located within a heavily guarded
border zone where tourists were forbidden to enter. The
reconstruction works began, when Belarusian President
Alexander Lukashenko issued a decree in 2004. Already
after two years, the Belarusian section of the canal was
opened for navigation. For several years cross-border
tourist traffic functioned on the canal. The Rudawka-Le-
snaja border crossing was created at the Kurzyniec Lock.
There have been also efforts made to inscribe the Canal
onto the World Heritage List of UNESCO.

A hybrid war that was launched by Lukashenko against
Poland and European Union, where economic migrants
from Asia and Africa trying to illegally cross the border
have been instrumentalized, the tourist traffic has been
suspended.

The Augustów Canal complex consists of the follow-
ing hydrotechnical structures: locks, weirs (outlets) and
excavations.

The Augustów Canal will soon celebrate the 200th an-
niversary of its construction. It is a hydrotechnical structure
built entirely with the efforts and resources of the
Polish people. It has survived to our times to impress with
its charm and wisdom of designers and reliability of con-
tractors, who left us this masterpiece to use and admire
such composition of human creativity and the beauty of
the surrounding nature.

The authorities and inhabitants of gmina Płaska are
trying to promote tourist and natural features of the Au-
gustów Canal Zone. In many places of gmina Płaska at
the Augustów Canal, there are commune beaches with
completely free of charge admission. These are: a com-
mune beach in Jazy by Lake Mikaszewo, a commune
beach in Paniewo by Lake Paniewo, a commune beach
in Serwy by Lake Serwy and a commune beach in Płaska
by Lake Orle. All of these beaches (except the one located
in Płaska) have toilets, running water, places for campers
and tents, a facility for barbecue or bonfires. In the town
of Płaska, there is a picturesque cycling trail that begins
at the place of the Tourist Information Centre. It is located
along the Augustów Canal, on the shores of lakes Orle,
Paniewo and Krzywe. The trail has descents leading to
the lake, where you can swim, and places, where you can
have rest, light a bonfire or barbecue. The length of the
trail is about 3300 meters. In recent years, the Commu-
nity Cultural Centre in Płaska has opened a comfortable
hostel for tourists „Przystań” (Harbour) ,with an eating
house serving tasty meals. This place is open year-round,
which makes it easy to plan a stay with accommodation,
even in winter. In the area of gmina Płaska, there are
several dozens of agritourist farms, where guests and
tourists are hosted by residents of this Gmina. In Serwy,

there is „Albatros” hotel that offers accommodation for
many people. The most interesting form of recreation
is, of course, a kayaking trip down the Czarna Hańcza
River and the Augustów Canal organized by the local agri-
tourism farms. Hiking and cycling trips in the area of the
Augustów Canal are no less interesting. Tourist stay can
be organized easily by the Tourist Information Centre in
Płaska.

The present appearance of most of these buildings is
different from the forms that were brought by the builders
of the canal. However, this structure was built in accord-
ance with the strict requirements of the technological cul-
ture of the time, which was included within the circle of
achievements of the technological civilisation of the time.

Besides the canal, there are also buildings that housed
the staff of the locks, sluices and bascule bridges. Orig-
inally, 24 wooden and brick buildings were constructed
to serve the aforementioned facilities. Sparse archival
information does not allow to determine how they looked
like. Some idea is provided by a classical form building at
ul. 5A 29-go Listopada in Augustów. The today's building
is a reconstruction of the one that existed until 1980s in
the same location. Wooden, of a framework construction,
plastered inside and outside (the present one is boarded).
There was a porch on front elevation. It was covered with
a hipped roof. In the reconstructed building at ul. 5A 29-
go Listopada in Augustów the Augustów Canal Museum
is located.

The lock keeper's house in Tartak was probably built
nowadays with the lock. A portico supported by two col-
umns is located in the front of the building. The building is
covered with a hipped roof. It is a form of classical archi-
tecture. The House in Tartak inspired the designers of (the
houses of gateway guards in Przewież and Paniewo built
in the 1980s. After World War I, during the reconstruction
of destroyed buildings serving the Augustów Canal, there
was an attempt made to shape the architectural struc-
tures in a uniform manner. It was carried out in accord-
ance with the tendencies that occurred in the first years
after Poland regained its independence. Already during
World War I and several years after it ended, a group of
Polish architects prepared catalogues promoting the so-
called Polish architecture. They proposed to build brick
buildings in a Baroque style; while wooden buildings were
to be constructed in a „Zakopane style”.

Simultaneously, a number of brick buildings referring
to the „Polish Baroque” were constructed. The houses of
gateway guards in the „Polish Baroque” style were built
in the canal zone in Augustów and Sucha Rzeczka. The
squat shape gives the impression that they were built dur-
ing the canal construction. However, most of the houses
of the gateway guards come from the second half of the
1940s, and their form relates to the „Zakopane style”.
Construction of architectural forms of the cubature ob-
jects connected with the Augustów Canal, is an example

of conscious preservation of specific patterns that can be described as national architecture. This concept was continued after 1945.

Remains of the past in Polish part of canal's zone

The Augustów Canal is not the one and only remain of the past within this area. The cultural landscape of canal's zone is made up of constructions created as a result of human activity.

The spatial arrangements of villages blended harmoniously into the cultural landscape of the canal's zone, however an increasing pressure from newcomers, charmed with beautiful natural circumstances, is observed,

An average farm in this area consists of a house, one livestock building, a barn, a shed, a basement and a well. Shapes of habitats are rectangular. Houses face the road with their gable or front walls, farm buildings stands on the sides, and a barn is closing the quadrangle. Farms also include gardens and orchards located at the front or at the back.

Traditional folk architecture in the canal zone encompasses the forms typical of the entire Augustów Plain. The basic building material was coniferous wood (pine, less often spruce), from which entire country farms were built - houses, farm buildings and fences. Fieldstones were used to build the foundations.

Wooden walls of houses and farm buildings were constructed in a log house structure and much less often in a post-and-plank structure. The object built later, such as barns, sheds and tobacco drying rooms, were made of a skeleton structure boarded with planks. The layout of the buildings is also typical for the entire region. The houses are asymmetrical, one-and-a-half-bay and bipartite.

Specific objects of this area include steam baths called „bania”; these are small wooden or brick-built buildings with one or two rooms, equipped with a stone hearth.

After World War II, traditional customs and folk rituals in the Suwałki Region and the Augustów Region completely disappeared or lost their original meaning and function. Vanishing process was quite long and varied in intensity depending on the area and the degree of commitment to tradition. Some phenomena lost their popularity already in the interwar period, while other were still observed in the 1960s and 1970s, but to a limited extent. They were substituted by new customs from outside. The customs are mainly focused around the most important holidays in the Roman Catholic Church, i.e. Christmas, Easter, Corpus Christi, Our Lady of Herbs, Our Lady of Candlemas, but also the New Year, Shrovetide, harvest and wedding.

The canal zone includes a large number of monuments of sacral art, that constitute a testimony of religious diversity, so characteristic for eastern Poland. The artistic and historical value of those objects varies. In the group

of cubature buildings, the most interesting are: the sacral complex in Studzieniczna with the wooden church of Our Lady of the Scapular, the church complex in Mikaszówka with the wooden church of st. Mary Magdalene from 1907 and the wooden chapel of St. Anna in Rudawka from the beginning of the 19th century.

The Canal zone landscape encompasses numerous crosses and wayside shrines or chapels in trees. They are most often built at the end of a village (where the last farewell to the deceased takes place before they are taken to the cemetery), at crossroads and junctions, in places where it is „haunted”. A very common form are the so-called souvenirs most often for the entire village or the families that founded them; drawing Providence's attention to the needs of the community. Intention crosses (most often asking for children) and penitential crosses obtain an exceptionally decorative form. Crosses are also to commemorate places of historic events, lonely graves and human tragedies.

There are seventeen cemetery facilities in the the Augustów Canal zone. Twelve of them are military and four of them are of religious nature; whereas four are entered in the national register of monuments.

In the western part of the village of Studzieniczna, there is a large Roman Catholic cemetery with interesting tombstone crosses from the end of the 19th century.

The other religious cemeteries in the villages of Mikaszówka and Rudawka are modest rural places. The cemetery in Mikaszówka dates back to the 1st quarter of the 20th century, and the cemetery in Rudawka probably dates back to the mid-19th century, as evidenced by the insurgent graves. At the cemetery in Rudawka, there is a large war quarters from the World War I, while in Mikaszówka, Home Army soldiers were buried. They died in the fight against the Germans in 1944; among them was buried Lieutenant Witold Pielecki, pseud. Żwirko, one of the organizers of the Home Army partisans in this area. He was the initiator of several successful actions against the German occupier, posthumously decorated with the Order of Virtuti Militari.

In the group of war cemeteries we can distinguish those from the times of World War I and World War II. World War I cemeteries are located in Białobrzegi, Macharce, Mikaszówka, Serski Las, Sosnów and Studzieniczna. The largest cemeteries are situated in Serski Las and Macharce. There were several hundred soldiers of the German and Russian armies buried, who died in February 1915.

Facilities from World War II are mostly represented by the mass graves of civilians murdered by Germans or Russians (in one case); in two localities there are cemeteries and graves of Red Army soldiers. Most of the victims were buried in Rygol, where around 3 thousands of Soviet soldiers were buried. They were killed or died in prison camp in 1941.

Places with national memorial character include the mass graves of Home Army soldiers in Sucha Rzecznka and the mass graves of members of resistance movement and hostages in Serwy. The same character of a place also includes the grave of soldiers of the Polish Army in Płaska, murdered by Soviet tankers in September 1939. In Studzieniczna, there is also a monument commemorating foresters who died in inhuman land after being deported by Soviet invader.

The Augustów Canal is also entered in the historical layouts of individual villages. The roads running along the canal existed partially even before its construction, but the builders incorporated them into the homogeneous communication system that has been functioning until now.

Remains of earth fortifications from the First and Second World Wars have been preserved in the forests. The latter are better visible, but they are slowly absorbed by the nature.

Currently, the rural population of the canal zone earns its living from agriculture and tourism. In the southern part of the zone, the rural population lives mainly from agriculture (mostly cattle breeding). In the eastern zone, the population lives simultaneously from agriculture and agritourism. Furthermore, a common and additional profession is seasonal or permanent work in the forest, e.g. transporting wood.

A popular, additional seasonal activity that has been practiced for a long time is collecting undergrowth for sale and for your own needs. Moreover, the vicinity of the water has always favoured fishing, which was cultivated by the local population for their own needs (this type of fishing can be described as poaching). Professional fishermen were a small percentage of the town's inhabitants. On the other hand, the timber floating – rafting along the canal, which existed until the 1960s, was a significant source of income for the numerous employed inhabitants of the villages located in the eastern part of the canal zone.

In the traditional model of a self-sustaining rural economy, many everyday objects were self-produced. Skills related to woodworking were very common here – carpentry, production of household tools, household appliances, gouged resource containers, etc. Popular activities also included plaiting and wickerwork, that is, weaving baskets of various kinds from straw, wicker and roots. In addition, there were also specialized workshops producing, for example, cooperage products, shingles products and the production of wood shavings. The last two crafts are still maintained for the purpose of roofing. Particularly wood shavings are still in the interests of investors.

A very common occupation on the border of manufacturing and folk art was weaving, which was focused primarily on satisfying one's own needs. Many women in

every village were involved in the production of various utility cloths and decorative fabrics made of linen, wool and cotton until the 1960s.

Remains of the past in the Belarusian part of the canal zone

The St. Josaphat Kuntsevych Church towers over the Sapotskin town and was built in 1612. After the January Uprising, it was taken away and turned into an Orthodox church. In 1919, it was regained by the Catholic inhabitants of Sapotskin and rebuilt after the fire in 1989.

In Sapotskin, we can also find a religious cemetery and military graves with a monument to fighters for the freedom of the homeland, who died in the battles in 1919.

The graves of Polish soldiers from 1939 are located nearby. General Olszyna-Wilczyński, the commander of 3rd Polish Legions Infantry Brigade, murdered near Nowosiółki, was also buried in this tomb.

In Sylwanowce, there is a classical Church of the Transfiguration. This temple was built in 1840. There is also a Catholic cemetery and a war headquarters from World War I, as well as a grave of Polish soldiers who died in the Battle of Kodziowce with Soviet tanks during the night from 21 to 22 September in 1939.

Natural environment

Natural values constitute an important element of the landscape of the Augustów Canal Zone. The dominant component of the canal landscape is the Augustów Primeval Forest, which with other primeval forests of the Polish-Lithuanian-Belarusian border area is one of the largest forest complexes in Europe. Forest clearings cover rural enclaves and forest settlements. The natural environment is dominated by forests, lakes, and in some places also by wet meadows and peat bogs.

It is a region with the lowest air and water pollution in this part of Europe. The lushness of forests and green areas has encouraged the Polish authorities to establish this region as the Green Lungs of Poland, whose area goes far beyond the Augustów Primeval Forest itself. The Augustów Primeval Forest, lakes and the Rospuda River Valley constitute the protected landscape area and are included in the Natura 2000 area.

The Canal Zone is enclosed from both sides by two national parks: Wigry National Park – located in the north and Biebrza National Park, situated in the south.

The Biebrza National Park with its buffer zone covers almost the entire Biebrza Valley. It is the biggest natural complex of low peat bogs in Central and Western Europe, with small proportions of transitional and high peat bogs, with a unique diversity of plant and animal species and natural ecosystems. The southern part of the Canal together with its buffer zone is located within the Biebrza National Park. The Czarna Hańcza River connects the Wigry National Park (the park's main lake - Wigry) with

the Augustów Canal. In the immediate vicinity of the Augustów Canal, in the buffer zone, there are seven nature reserves: Perkuć, Stara Ruda, Lake Kalejty, Lake Kolno, Starożyn, Mały Borek and Brzozowy Grąd.

In the Belarusian part, the Canal Zone is also an extremely valuable ecosystem with natural features. This forest area is an extension of the Augustów Primeval Forest to the Neman line. Further, the Grodno Primeval Forest stretches between the Neman and the Kotra rivers, covering 40 thousand hectares. There are three reserves in the Belarusian part of the Canal: Sopotskinsky, Hozhansky and Porechansky.

The Augustów Canal route with kilometrage indication

0,0 km - the connection of the canal with the Biebrza River, adopted to be the zero reference point. The canal diverges from the Biebrza River at its 84.20 km course from its source.

43,50 km - a road bridge Augustów - Sejny.

43,50 km - the Przewięź Lock, single-chamber The lock with preserved, original structure from the time, when the canal was constructed on the eastern section; water dam-up level below 1 m.

43,50 - 47,40 km - this route goes through short canals and Lake Studzieniczne, at the beginning with a towpath.

47,40 km - the Swoboda Lock, single-chamber, there is a bridge of local importance over the lock (an arch, a reinforced concrete structure). Water dam-up level: almost 2m.

47,40 - 57,00 km - from the Swoboda Lock to the Gorcezyca Lock, an artificial canal the so-called Czarnobrodzki Canal, which is a summit level of the Augustów Canal. Partially preserved towpaths on both sides of the canal. There are two small lakes on the way: Swoboda and Gorcezyca. The summit level is supplied from Lake Serwy, from which the inflow is located at 53.00 km. A weir is situated on a relief canal.

57,00 km - the Gorcezyca Lock, single-chamber. Over the lock, there is a road bridge. The lock constitutes the end of the summit level. Water dam-up level: 290 cm. During 1997-2003 the extensive restoration works were carried out. A weir is located on a relief canal. The historical part of the lock complex includes a lock keeper's house.

57,00 - 60,90 km - this section runs through short artificial canals, the Orlewo canal and through lakes: Orle and Paniewo. The remains of towpaths throughout the total length of the canals.

60,90 km - the Paniewo Lock, stepped, twin-chamber. Water dam-up level: 665 cm. The lock reconstructed in 1974-1979. There is a bridge of local importance over the lock. A lock keeper's house is a part of the lock complex.

60,90-63,00 km - a section through Lake Krzywe and an excavation to Lake Mikaszewo Towpath on the right bank.

63,00 km - the Perkuć Lock, one-chamber, there is a barrage on the side canal. Water dam-up level: 295 cm. There is a bridge of local importance over the lock. A lock keeper's house is a part of the lock complex.

63,00 - 69,10 km - this route goes through a short canal, and then around the lakes: Mikaszewo, Mikaszewo Małe, Przekop Canal and Mikaszówka pond. Towpath on the right bank.

69,10 km - the Mikaszówka Lock, single-chamber. A brick-built stoplog weir is on the side canal, over which there is a bridge.

70,30 km - the Sosnówek Lock, single-chamber. Water dam-up level: 270 cm. A brick-built stoplog weir (outlet) is located at the side channel, over which there is a small bridge. A lock keeper's house is a part of the lock complex.

70,50 km - a connection of the canal with the Czarna Hańcza River through a short excavation. From this point the canal continues along the canalized Czarna Hańcza River bed. Towpath along the whole route.

74,40 km - the Tartak Lock, single-chamber Water dam-up level: 200 cm. A water-gate weir (outlet) made of brick is located on the side canal. A road bridge of local importance runs above the lock. A lock keeper's house is a part of the lock complex. Towards a Kudrynka Lock through the Czarna Hańcza River bed with a towpath on the right bank.

77,40 km - the Kudrynka Lock, single-chamber, over which there is a bridge of local importance. Water dam-up level: 220 cm. A water-gate weir (outlet) made of brick is located on the side canal. A lock keeper's house is a part of the lock complex. Towards Kurzyniec Lock through the Czarna Hańcza River bed with a towpath on the right bank.

80,00 km - the state border between Poland and Belarus runs along a 3.5 km section of the canal.

80,00 - 83,40 km - this section is now in the border zone between the Republic of Poland and the Republic of Belarus.

81,75 km - the Kurzyniec Lock, single-chamber. Water dam-up level: 220 cm. The lock is located within the border zone. The state border runs along the longitudinal axis of the lock. On the side canal, in the territory of the Republic of Belarus, there is a brick water-gate weir (outlet) located. During 2004-2006 the extensive restoration works were carried out.

83,40 km - the state border.

Trails to do around the Augustów Canal zone

1. Between the Vistula River and the Neman River

- a waterway

Duration of paddling from Dębowa to Kurzyniec: 7-8 days, from Augustów to Kurzyniec: 5 days. This tour can begin from the Biebrza River (public beach in Sztabin).

The section between Sztabin and Dębowo (downstream) will take 5-6 hours to complete.

The section from the Dębowo Lock to Augustów is not very busy, part of this route includes the Biebrza National Park, passing the locks Sosnowo, Borki, Białobrzegi and Augustów. The alternative: from the Sosnowo Lock to the Białobrzegi Lock down the Netta River.

From Augustów to the Kurzyniec Lock we paddle through Lake Necko, the shortest navigable river in Poland, Klonownica and we enter Lake Białe. After going through the Przewięź Lock, we paddle to Lake Studzieniczne, then to the locks: Swoboda, Gorczyca, Paniewo, Perkuć, Mikaszówka, Sosnówek, Tartak, Kudrynki and Kurzyniec (a state border sluice), after obtaining visa before the trail you can paddle until the Neman River (in the Belarusian side).

2. From Augustów to the Biebrza valley - a one-day road trip

Augustów-Białobrzegi (a lock complex, a military cemetery, the largest pine tree in the Augustów Primeval Forest)-Gliniski (a combat bunker)- Promiski (a combat bunker)- Gabowe Grądy (a prayer house of the Old Believers)- Kopiec - Dębowo (a lock complex --Mogielnice (a street village) – Jaminy (the 18th century wooden church) -Sztabin (a church, Chodkiewicz monument, a chamber dedicated to K. Brzostowski - Krasnybór (the 16th century church, the 18th century chapel, a cemetery with historical tombstones) - Jastrzębna (remains of old buildings) - Lipsk (combat bunkers of the Molotov Line, a church, a regional chamber) - Kozi Rynek (a nature reserve, a grave of the uprising of 1863) - return to Augustów. Total distance: 113 km

3. Towards a watergate way to Europe - a one-day road trip

The trail from Augustów to Kurzyniec (along the Augustów Canal) and further to the state border

Augustów - Wojciech (a hotel, a cul-de-sac) - Przewięź - Studzieniczna - Sucha Rzecznka - Czarny Bród (a cul-de-sac) - Gorczyca-Płaska - Paniewo - Perkuć - Jazy - Mikaszówka - Gruszki - Skieblewo - Lipsk - Augustów (here you return to Augustów or continue on a gravel road along the border) - Lubinowo (a manor) - Bohatery Leśne (a traditional village building) - Bartniki (crossing the border possible after the notification to the Boarder Guard) - Rygałówka (in the past, the Orthodox Church, at present the Catholic Church) - Lipsk - return to Augustów. Total distance: about 115 km

4. Czarna Hańcza Kayaking Trip - a waterway

From Wigry to Rygol or further to Kurzyniec or Mikaszówka, 3-5 days

5. Bicycle Trail Around Lakes Augustowskie (the trail runs through the lakes Białe and Studzieniczne)

Augustów (R11 green trail) – Studzieniczna – Czarny Bród – Sucha Rzecznka – Przewięź – Augustów.

6. Between Augustów and Dowspuda - a one-day bicycle trip

Augustów – Mazurki – Topiówka – Uroczysko Święte Miejsce – Jaški – Sucha Wieś - Dowspuda (further the red trail and then the blue trail) - Józefowo - Szczebra - Goła Zośka (Lake Rospuda) – Hotel Hetman (in the past, Hotel by the Lakes, designed by Maciej Nowicki) – descent to Lake Necko to the commune beach along the Lake – Augustów

7. Towards Studzieniczna - a bicycle trail

Augustów-Studzieniczna – Sajenek – Jastrzębna – Rogożynek

Studzieniczna – a place of Marian worship – that was visited by Pope John Paul II in 1999

on the way Studzieniczna – Sajenek cemetery of German and Russian soldiers from WW I

8. Primeval Forest Trail - a bicycle trail

Rogożynek – Lipsk – Kozi Rynek reserve– Czarny Bród – Gorczyca Lock in Płaska

Kozi Rynek reserve, memorial to WW II insurgents' grave killed in the January uprising of 1863 the Gorczyca Lock between Lake Gorczyckie and Lake Orle.

After dinner. a kayaking trip on Lake Gorczyckie

9. On the Augustów Canal - a bicycle trail

A cycling trail begins at the Tourist Information Centre building in Płaska, runs along the Augustów Canal, on the shores of lakes Orle, Paniewo and ends at Lake Krzywe in the Perkus Nature Reserve. The length of the trail is about 3300 meters. On the way, there are places where you can have rests and 2 descent points leading to the lake.

Płaska – Paniewo Lock – Mikaszówka – Rygol – Giby – Berźniki

Double-chamber Paniewo Lock between Lake Paniewo and Lake Krzywe – Mikaszówka Lock

Parish church complex St. Mary Magdalene Church in Mikaszówka (a wooden church and a bell tower from The beginning of 20th century). Giby - the hill with a monument „They died because they were Poles” the memorial of those killed in the NKVD roundup in 1945, the complex of the parish church in Berźniki.

Посещая Зону Августовского канала (ЗАК) можно бродить по тропам, плавать на байдарке вдоль канала, по Августовской пущи и по реке Черная Ганьча. Слово «зона» означает природное и культурное окружение канала, которое так богато своими ценностями.

Зона Августовского канала – это волшебное место, где памятники прошлого сливаются с окружающей природой. Пращкой, которая их соединяет, является Августовский канал и река Черная Ганьча. Этот район в административном отношении почти полностью входит в состав гмины Пласка.

В зоне Августовского канала самым интересным и ценным объектом, несомненно, является исторический памятник – сам Августовский канал. Не менее ценны и другие территории, такие как Августовская пуща, озера, рельеф, памятники архитектуры и строительства.

Августовский канал должен был соединить Вислу через Нарев с Неманом и далее по рекам Дубисса и Виндава с Балтийским портом Виндава. Этот водный путь мог бы обеспечить транспортировку товаров из, зависимого от России, Королевства Польского, созданного после Венского конгресса в 1815 году. Строительство Августовского канала было элементом улучшения экономического положения Королевства Польского. Весь водный путь от Вислы до балтийского порта Вентспилс мог быть длиной в 900 км.

Канал является уникальным объектом не только по историческим причинам, но и потому, что он проходит по районам с разнообразным ландшафтом. Его восточная часть покрыта Августовской пущей, а южная часть, с меньшим количеством лесов, проходит через долину реки Нетта, соединяющейся с долиной реки Бебжа.

Августовский канал расположен на территории двух стран – Польши и Беларуси. Само разделение между двумя странами является свидетельством исторических и политических изменений. Это судоходный канал, соединяющий приток реки Нарев-Бебжу с Неманом. При его создании использовались желобообразные понижения, которые образовали тоже ряд августовских озер и долин рек Бебжы, Нетты, Черной Ганьчы и Немна. Августовский канал был построен именно в этом месте, благодаря применению существующих условий естественной формы рельефа, насыщенного реками и озерами, которые соединены искусственными прокопами и гидротехническими сооружениями (восемнадцать шлюзов и двадцать три плотины) для образования водного пути. Августовский канал от шлюза Дембово, который соединяет его с рекой Бебжа до шлюза Немново имеет расстояние чуть более 100 километров.

Августовский канал не был важным водным путем, служащим для перевозки грузов из Королевства Польского. С момента ввода его в эксплуатацию до 80-х годов XX века служил для транспортировки древесины, а с 60-х гг. все большее значение имело его туристическое использование. Наиболее интересным, с туристической точки зрения, является участок канала на территории гмины Пласка.

Августовский канал охраняется как исторический объект по обе стороны границы.

Распоряжением Президента Республики Польша от 25 апреля 2007 „Августовский канал - водный путь” был признан памятником истории, *в части, расположенной на территории Республики Польша, гмин Пласка, Августов, Барглов Костельны и Штабин в подляском воеводстве.*

Августовский канал стал важным фактором, влияющим на природу, экономику и культурную среду, благодаря чему возникло тесное взаимодействие канала с окружающей его природой. Августовская пуща в значительной степени определялась экономическим значением канала. Оба элемента возникали и формировались благодаря участию человека. Рассматриваемая территория Зоны Августовского канала, стала своеобразным грандиозным ландшафтным парком. Белорусская часть канала мало заселена, а районы к северу от канала имеют особенно интересные природные достопримечательности, которые не подвергались слишком сильному давлению человека.

От предыстории до наших дней...

Самые древние следы присутствия человека в районе сегодняшнего Августовского канала датируются давностью в 12 тыс. лет назад. На протяжении веков эта территория находилась на границе разных народов, культур и религий.

Древнейшими следами обитания человека в зоне Августовского канала являются кремневые памятники – остатки стоянки кочевой культуры, так называемой, культуры «листных наконечников с хвостовиком». Культуры людей, которые мигрировали в эти районы, вслед за двигавшимися на север стадами оленей.

Из-за экономической зависимости своего существования от оленьих стад, кочующих за постоянно меняющейся зоной тундры, древнее поселение было вынуждено вести кочевой образ жизни. На высоких песчаных берегах рек и озер разбивали лагерь и ставили одну или несколько палаток.

Изменение растительного покрова, то есть появление хвойных, позднее смешанных лесов, а также изменение видового состава фауны, с тундровой на лесную, отразилось на жизни древних людей. Рыболовство и собирательство стали иметь большое

значение. Более эффективное использование природной среды в озерной зоне позволило перейти к полуоседлому образу жизни.

В середине VI века до н.э. (около 550 г. до н.э. - начало раннего железного века) происходит поворот в истории существования земель северо-восточной Польши, сюда прибывают группы балтов из бассейна Днепра.

В раннем средневековье (VII-XIII вв.) территорию от бассейна верхней Шешупы до Бебжи и от среднего Немана до Великих Мазурских озер населяли ятвяги - одно из западно-балтийских племен. На основании данных, содержащихся в письменных источниках, в районе верхнего бассейна реки Черная Ганча находится племенная территория Ячевж. Большое количество раннесредневековых поселений, обнаруженных на этой территории, свидетельствует об интенсивном заселении в этот период.

Привлечение Тевтонского ордена в Польшу в 1226 г. стало началом конца самостоятельного существования ятвяжских племен. Ятвяги исчезли с исторической арены на исходе XIII века, чему способствовали Мазовшане и Тевтонские рыцари.

Как записано в хрониках рыцарей Тевтонского ордена, эта местность была покрыта первобытным лесом. Лес, позже названный Гродненской пущей, простирался от Каунаса до Райгорода. Пуща разделила Государство Тевтонского ордена и Великое княжество Литовское друг от друга.

Короли, Александр Ягеллончик (1461-1506) и Сигизмунд I Старый (1467-1548), чтобы ускорить расселение, раздали полосы пущи литовским магнатам. Первым городом, возникшим на перекрестке торговых путей, связывающих Гродно с Пруссией и Мазовией, был Августов, основанный Петром Хвальчевским, старостой Кнышина (1555 - 1557). В 70-е гг. XV века была проведена также лесная реформа - огромная Гродненская пуща была разделена на более мелкие участки - Перстуньскую и Пшеломскую, что упростило ее администрирование. Граница между ними проходила по реке Чарна Ганча, включенной в систему каналов XIX века на нижнем его участке. Подляское воеводство, основанное в 1520 г., было отделено от Литвы в 1569 г. и присоединено к Короне Королевства Польского. С тех пор река Прусская, также называемая Каменным Бродом, Нетта и озеро Нецко разделили два федеративных государства составляющих Речь Посполитую. Эта граница существовала до 1795 года.

В середине XVII века наблюдается демографический кризис и разрушение, вызванные шведским «потопом».

В XVII веке увеличилась эксплуатация лесных товаров - действовали рудники (плавка железа), смоловарни (производство древесного угля, смолы

и скипидара), дегтярни (выгонка дегтя, это вид смазки с широким спектром применения, например, для смазки колес). Благодаря пожертвованиям повелителей, вновь возникали поселения, в основном польские, в глубине пущи в ведении монастырей - монахов-камальдолы в Виграх и доминиканцев в Сейнах. Северная война вызвала новый хаос, когда русские, шведские, саксонские, бранденбургские и туземные армии разграбили и опустошили этот район. Многие люди умерли от чумы в 1710 году. Население восстанавливалось на протяжении всего XVIII века. В это время на месте прежних рудников и смоловарней лесники основали деревни и фольварки. Возле дорог появились поселения лесных стражников и корчмы.

Приток рабочих на строительство Августовского канала и ковенского шоссе способствовал демографическому росту поселений, лежащих в непосредственной близости от канала.

Благодаря строительству канала сюда массово прибывало Евреев. Еврейское население уменьшилось в 1930-х годах в результате их миграции. Во время Второй мировой войны еврейский народ был полностью уничтожен.

В XIX веке были преобразованы села в результате земской реформы 1864 года. Уже на рубеже XIX-XX веков происходили комасация земель и мелиорация. Особое значение имели раздробления земельных владений, оставшихся от захватчиков, а также действия по объединению деревень, предпринятые в 1921 - 1939 гг. Процесс преобразования деревни углубился после Второй мировой войны, когда была проведена аграрная реформа осенью 1944 и в начале 1945 года, ограничивающая размер частного земельного участка. Новое явление появилось в 1970-х годах прошлого века, когда в сельских местностях началось развитие дачного строительства. Этот процесс усилился в 90-е годы и трудно определить, когда это прекратится.

Богатством этой территории является также кулинарное наследие. Богатые традиции, в сочетании с, все еще функционирующей, моделью семейных фермерских хозяйств и небольшим уплотнением населения, делают местную продукцию исключительного качества. Оно гарантированно мудростью и опытом многих поколений местных производителей. Здесь стоит попробовать: картофельную бабку, картофельную колбасу, картаче и, естественно, местную рыбу, как жареную, так и копченую. Вы также можете попробовать традиционный пирог - сенкач.

Как был построен Августовский канал...

В период правления Стефана Батория (1533-1586) возникла мысль водного соединения бассейнов Вислы и Немана. Идея появилась в связи с частыми

визитами короля в Гродно – город, где он скончался. Потом эта идея была надолго забыта, и только в конце существования I Речи Посполитой появилась более конкретная концепция. Падение Речи Посполитой «свело на нет» эту идею. Соединение водным путем Вислы и Немана произошло уже в начале существования, образованного после Венского конгресса, политически зависимого от России, Королевства Польского. Урезанное, территориально разрушенное войнами, Королевство пыталось стать экономически независимым. Введенные Пруссией в 1821 году чрезмерно высокой пошлины за провоз польских и литовских товаров через их территорию, закрыло польской торговле доступ к Балтийскому морю. В июле 1822 года министр финансов Королевства Польского Францишек Ксаверы Друцкий-Любецкий (1778-1846) выступил с инициативой создания водного пути в обход прусской территории, соединяющим центр Королевства с портами Латвии на Балтийском море. Августовский канал должен был соединять Вислу через Нарев с Неманом и далее по течению рек Дубиссы и Виндавы с Балтийским портом в Виндаве (ныне Вентспилс).

Две команды военных инженеров должны были проверить жизнеспособность идеи и подготовить проекты строительства. Польская команда, отправленная Наместником Королевства Польского генерала Иосифа Зайончка по приказу Великого Князя Константина (1779-1831), Верховного главнокомандующего польской армией, наместника Королевства Польского, работала под руководством подполковника Генерального Квартерийеистра Игнатия Прондзиньского (1792-1850). Российской группой, делегированной Главным управлением путей сообщения в Петербурге, командовал подполковник Карл Иванович Реесе. На основе разработанных в 1824 году планов, царь Александр I (1777-1825) принял решение начать строительство канала. С весны 1825 года началось строительство шлюзов.

Руководителями работ при строительстве канала по очереди были: в ноябре 1825 г. (формально до августа 1826) – Игнатий Прондзиньский, тоже до августа 1826 - в качестве и. о. - капитан Генерального Квартерийеистра Ежи Арнольд, до января 1831 - подполковник инженер Генрих Россман.

До принятия официальных решений о строительстве канала, уже 15 июня 1823 года, приехал подполковник Игнатий Прондзиньский, а через день он уже был в местностях Горчице и Пласка, чтобы начать прокладку подъездных путей к шлюзам на более позднем Августовском канале. Подготовительные работы по строительству шлюзов велись до конца 1823 года.

К 1830 году были выполнены работы по первоначальной смете. В ходе работ выяснилось, что

необходимо внести коррективы по отношению к первоначальному проекту. Работы удлинялись, но уже в 1829 году большая часть канала использовалась для судоходства.

Все расходы на строительство линии от Нетты до Черной Ганчи должны были составить 4 020 000 злотых, а работы на реке Черная Ганча должны были стоить 3 069 000 злотых. Общая стоимость стройки от центра Бебжи до Немана должна была составить 9 500 000 злотых, в том 175 000 злотых составляли расходы, связанные с управлением строительством, инспекциями и чрезвычайными издержками. Смета Прондзиньского не предусматривала затраты на строительство порта в Августове и не предусматривала компенсации владельцам за экспроприированные земли под строительство канала.

Большая часть работы выполнялась вручную. Для забивки свай использовались копры, а воду из траншеи откачивали примитивными насосами. В периоды наиболее напряженных работ одновременно работало от 4 до 7 тысяч человек. Это было одно из крупнейших строений в Королевстве Польском.

После падения Ноябрьского восстания 1831 года, военных сменила гражданская власть – Управление сухопутного и водного транспорта. После предварительной оценки военных разрушений и проведения незначительного ремонта, только в начале 1833 года возобновились начатые работы. Оказалось, что первоначальная стоимость, оцениваемая в 7,6 млн злотых, была занижена, фактически она составила 10 млн злотых; небыли предусмотрены затраты на древесину и зарплату инженерам.

В строительстве канала участвовали выдающиеся польские инженеры. Главным инспектором был Теодор Урбанский. После 1833 года были прорыты каналы для отвода избыточных вод и построена дополнительная система изменения уровня воды – шлюз Тартак. Строительные работы были завершены в 1839 году. Инвестиции финансировались из профицита бюджета казны (до 1833 года), затем из кредитов польского банка, которому компенсировались расходы в виде бесплатной аренды августовских и курповских лесов.

Предназначенный играть значительную экономическую роль, Августовский канал в изменившейся политической ситуации, а именно: выход Пруссии из таможенной войны в 1825 году, крах экономической концепции Любецкого о развитии Королевства Польского после поражения восстания 1831 года, строительство сети железнодорожных путей сообщений во второй половине XIX века, утратил свое транспортно-экономическое значение. Он стал местным водным транспортом, возродившим заброшенную северо-восточную часть Королевства Польского, в основном для сплава древесины.

Однако в межвоенный период канал стал туристическим объектом. Уже в 1930-х годах сплавы на байдарках становились все более популярными. Развитие современного туризма, связанного с зоной Августовского канала, началось еще до Первой мировой войны, когда были построены первые пансионы. Книга Ванды Милашевской «Черная Ганьча», изданная в 1931 году, сыграла значительную роль в популяризации водного туризма на Августовском канале, по реке Черная Ганьча и озере Вигры. Вдоль водных путей были построены туристические дома (турбазы) Польского туристического общества.

В результате последствий Второй мировой войны канал был разделен государственной границей между Польшей и СССР. Использование канала, разделенного между двумя странами, было разным.

Польский участок канала был отремонтирован после разрушений Второй мировой войны. Ремонт разрушенных шлюзов и плотин продолжался до половины 1950-х годов. До 1980-х годов польский участок канала использовался для перевозки леса, а с 1960-х годов все большее значение имело его использование для туризма. Канал работает сейчас исключительно в целях водного туризма, в том числе небольшого туристического флота и малых судов, в основном байдарки и лодки. В 1950-х годах на берегах Августовских озер были построены базы отдыха. С начала 1990-х годов наблюдается развитие туристической базы на базе существующих семейных ферм.

С 1944 года водное движение по каналу, в части, включенной в состав Советского Союза, полностью прекратилось. Заброшенный канал оказался в сильно охраняемой

пограничной зоне, в которой путешествие с целью туризма запрещено. По декрету Президента Беларуси Александра Лукашенко от 2004 г. начались реставрационные работы и через два года белорусский участок канала был введен в эксплуатацию. В течение нескольких лет по каналу осуществлялось трансграничное туристическое движение. На шлюзе Кужинец создано погранпереход Рудавка-Лесная. Также были предприняты усилия по включению канала в Список всемирного наследия ЮНЕСКО.

Гибридная война Лукашенко против Польши и Евросоюза, инструментом которой стали экономические мигранты из Азии и Африки, пытавшиеся нелегально прорваться через границу, приостановила туристическое движение.

К гидротехническим сооружениям, составляющим комплекс Августовского канала, относятся: шлюзы, водопропускные плотины и прокопы.

Августовский канал скоро будет отмечать свое двухсотлетие. Это гидротехническое сооружение, построенное полностью за счет сил и средств Поляков.

Оно сохранилось до наших дней и впечатляет своим обаянием, мудростью дизайнеров и талантливостью исполнителей, которые оставили нам это произведение для использования и восхищения композицией человеческого творчества и красотой окружающей природы.

Власти и жители Гмины Пласка стремятся к популяризации туристического и природного потенциала зоны Августовского канала. Во многих местах на территории Гмины Пласка на Августовском канале есть гминные пляжи, доступ к которым бесплатный: пляж в местности Яз над озером Микашево, пляж в Панево над озером Панево, пляж в Сервах над озером Сервы и пляж в самой гмине Пласка над озером Орле. Все эти пляжи (кроме Пласка) имеют туалеты с проточной водой, места для кемпинга (палаток), разведения костра и барбекю. В самой местности Пласка, от того места, где находится Туристический информационный центр, проходит живописная велосипедная дорожка. Она расположена вдоль Августовского канала, на берегах озер Орле, Панево и Кшивэ и имеет спуски к озерам, где можно искупаться, отдохнуть, развести костер или приготовить барбекю. Протяженность тропы составляет около 3300 метров. В последние годы Культурный центр Гмины в Пласке открыл удобный хостел для туристов «Пшистань» с закусочной, где подают вкусные блюда. Заведение работает круглый год, что позволяет легко планировать отдых с ночевкой даже зимой. В Гмине Пласка есть несколько десятков агроусадьб, в которых местные жители принимают туристов. В Сервах есть гостиница «Альбатрос» с большим количеством номеров. Самый интересный вид отдыха – это, конечно же, сплавы на байдарках по Черной Ганьче и Августовскому каналу, организованные местными агротуристическими усадьбами. Не менее интересные пешие и велосипедные туры вдоль Августовского канала. Организовать туристам отдых помогает Туристический информационный центр в местности Пласка.

Нынешний вид большинства этих сооружений отличается от вида, который был предусмотрен строителями канала изначально. Однако этот объект строился в соответствии со строгими требованиями технической культуры того времени, что включало его в число достижений цивилизации тогдашней техники.

Вдоль канала строили здания, в которых проживал персонал для технического обслуживания шлюзов, плотин и подъемных мостов. Изначально было построено 24 деревянных и кирпичных здания для обслуживания указанных объектов. Скучные архивные сообщения не позволяют определить, как они выглядели. Некоторое представление дает классицистическое здание на улице 29 Ноября № 5а

в Августове, в котором находится Музей Августовского канала. Нынешнее здание представляет собой реконструкцию существующего до 80-х годов XX века на том же месте объекта. Это деревянное здание, оштукатуренное внутри и снаружи (сейчас обшитое досками), с крыльцом у входа, покрытое четырехскатной крышей.

Дом шлюзового мастера на хуторе Тартак, скорее всего, был построен уже в настоящее время вместе со шлюзом. Фасаду предшествует портик, поддерживаемый двумя колоннами. Здание в классическом стиле, покрытое четырехскатной крышей. Дом смотрителя в Тартаке вдохновил архитекторов-проектировщиков. В местности Пшевензь и Панево по его образцу в 1980-х годах были построены другие дома смотрителей. После Первой мировой войны при реконструкции разрушенных зданий обслуживания Августовского канала, была предпринята попытка придать архитектуре стилистически единую форму. Это соответствовало тенденциям, имевшим место в первые годы после восстановления независимости Польши. Уже во время Первой мировой войны и через несколько лет после ее окончания группа польских архитекторов разработала каталоги, продавигающие т.н. польскую архитектуру. Эти архитекторы предлагали строить кирпичные здания в стиле, напоминающем «барокко», а деревянные дома должны были возводиться в стиле, напоминающем «закопанский стиль».

В то же время был построен ряд кирпичных зданий, относящихся к «польскому барокко» и в таком же стиле были построены на Августовском канале дома смотрителя в Августове и Сухой-Речке. Приземистая форма создает впечатление, что они были созданы в самом начале строительства канала. Однако, большинство домов смотрителя построено во второй половине 1940-х годов и по своей форме относятся именно к «закопанскому стилю». Создание архитектурных форм кубатурных объектов, связанных с Августовским каналом, является примером сознательного сохранения закономерности формирования национальной архитектуры. Эта идея была продолжена после 1945 года.

Память о прошлом в польской части зоны канала

Августовский канал – не единственная память о прошлом в этом районе. Культурный пейзаж зоны канала состоит из объектов, созданных деятельностью человека.

Пространственная планировка деревень гармонично вписывается в культурный пейзаж зоны канала, хотя нарастает давление со стороны новых поселенцев, которых очаровала прекрасная природа.

Обычное подворье в этом районе прямоугольной формы и состоит из дома, одного помещения для животных, амбара, сарая, погреба и колодца. Жилище стояло к улице торцом или фронтом, хозяйственные постройки по сторонам, амбар замыкал четырехугольник. Спереди или сзади располагались фруктовые сады и огороды.

Традиционная народная архитектура в зоне канала типичная для всей Августовской равнины. Основным строительным материалом была древесина хвойных пород (сосна, реже ель), из которых возводились целые крестьянские поселения - дома, хозяйственные постройки и заборы. Фундаменты строились из полевых камней.

Деревянные стены домов и хозяйственных построек возводились в бревенчатом и, значительно реже, в стоечно-балочном строении. Построенные позже хозяйственные постройки, такие как амбары, сараи и комнаты для сушки табака, представляли собой каркасную конструкцию, обшитую досками. Планировка зданий также типична для всего региона. Дома асимметричные, полуторные и двухсекционные.

Характерными особенностями этой территории являются паровые бани. Это небольшие деревянные или кирпичные постройки с одной или двумя комнатами, оборудованные каменным очагом.

Традиционные обычаи и народные обряды на Сувальщине и в Августовском крае полностью исчезли или утратили свое первоначальное значение и функцию после Второй мировой войны. Процесс распада был довольно продолжительным и протекал с разной степенью тяжести в зависимости от местности и степени привязанности к традиции. Одни явления утратили свою популярность уже в межвоенный период, другие встречались еще в 1960-х и 1970-х годах, но в ограниченной степени. Их место заняли новые обычаи, привнесенные извне. Они связанные с самыми важными праздниками в Римско-католическом костеле, то есть Рождество, Пасха, Праздник Тела и Крови Христовых, Травяной Божей Матери, Громничной Божей Матери, а также Новый Год, мясопуст (масленица), уборка урожая, свадьбы.

В зоне канала находится большое количество памятников сакрального искусства, свидетельствующих о религиозном разнообразии, столь характерном для восточной Польши. Художественная и историческая ценность этих предметов разнообразна. Среди достопримечательностей наиболее интересны: сакральный комплекс в Студзеничной с деревянным костелом Богоматери Шкапулярной, сакральный комплекс в Микашувке с деревянным костелом св. Марии Магдалины от 1907 года и деревянная часовня св. Анны в Рудавке с начала XIX века.

В ландшафте зоны канала встречаются многочисленные придорожные кресты и часовни. Их чаще

всего ставят в конце села (рядом с ними происходит последнее прощание с усопшими перед провожением на кладбище), на перекрестках и развязках, в местах, пугающих людей. Очень распространены обычаями является установление крестов в память о каких-то событиях или крестов для привлечения Божьей благодати на общину. Их установление финансируются всей деревней, или какой-то частью людей, или одной семьей. Исключительно декоративную форму приобретают «просительные» кресты (чаще всего о даровании детей) и поклонные кресты. Кресты также увековечивают места исторических событий, одиноких могил и человеческих трагедий.

В зоне Августовского канала насчитывается семнадцать кладбищенских построек. Двенадцать из них носят военный характер, а четыре – религиозный; четыре кладбища внесены в реестр памятников.

В западной части села Студзенична находится большое римско-католическое кладбище с интересными надгробными крестами конца XIX века.

Остальные религиозные кладбища в деревнях Микашувка и Рудавка представляют собой скромные сельские постройки. Кладбище в Микашувке датируется 1-й четвертью XX века, а кладбище в Рудавке, вероятно, датируется серединой XIX века, о чем свидетельствуют могилы повстанцев. На кладбище в Рудавке находится большая могила военных с Первой мировой войны, а в Микашувке захоронены солдаты Армии Крайовой, погибшие в боях с немцами в 1944 году; среди них покоится лейтенант Витольд Пелецкий, псевдоним Жwirkо, один из организаторов партизан Армии Крайовой в этом районе, инициатор нескольких успешных акций против немецких оккупантов, посмертно награжден орденом *Virtuti Militari*.

Здесь находятся кладбища времен Первой и Второй мировой войны. Кладбища с Первой мировой войны расположены в Белобжегах, Махарцах, Микашувке, Серским Лесу, Соснове и Студзеничной. Крупнейшие из них – Серский Лес и Махарце, где в феврале 1915 года захоронено несколько сотен солдат немецкой и русской армий. А также братские могилы гражданских лиц, убитых немцами или русскими (в одном случае); в двух местностях находятся кладбища или могилы солдат Красной Армии. Больше всего жертв похоронено в Риголе, где покоится около 3 тысячи советских солдат, погибших или умерших в лагере для военнопленных в 1941 году.

Местами национальной памяти являются братские могилы солдат Армии Крайовой в Сухой-Речке и участников движения сопротивления и заложников в Сервах. Могила солдат Войска Польского в местности Пласка, убитых советскими танкистами в сентябре 1939 г., является также

местом национальной памяти. В Студзеничной также установлен памятник лесникам, погибшим на нечеловеческой земле, которые были депортированы советскими оккупантами.

Августовский канал также включен в исторические планировки отдельных деревень. Дороги, идущие вдоль канала, частично существовали еще до его строительства, но строители включили их в единую коммуникационную систему, функционирующую до сих пор.

В лесах сохранились остатки земляных укреплений времен Первой и Второй мировых войн. Они еще видны, но природа медленно их поглощает.

В настоящее время сельское население зоны канала живет за счет сельского хозяйства и туризма. В южной части зоны сельское население живет в основном за счет земледелия (преимущественно скотоводства). В восточной зоне население живет одновременно за счет земледелия и агротуризма. Кроме того, обычным и дополнительным занятием является сезонная или постоянная работа в лесу, например, перевозка древесины. Дополнительным и популярным сезонным занятием, практикуемым давно, является сбор грибов и ягод для продажи и собственных нужд. Кроме того, близость водоемов всегда способствовала местному рыболовству для личных нужд (но это было как браконьерство). Профессиональные рыбаки составляли небольшой процент жителей города. С другой стороны, сплав леса по каналу-рафтинг, существовавший с 1960-х годов, был значительным источником дохода для многочисленных жителей деревень, расположенных в восточной части зоны канала.

В традиционной модели самодостаточного сельского хозяйства многие предметы изготавливали самостоятельно. Очень распространены были ремесленные занятия, связанные с деревообработкой - плотническое дело, изготовление хозяйственных инструментов, бытовой техники, долбленной посуды и т.д. К популярным занятиям относились также плетение разных корзин из соломы, ивовых веток и корней. Кроме того, здесь существовали специализированные мастерские, производящие, например, бондарные, гончарные изделия, древесную стружку. Последние два ремесла все еще поддерживаются для покрытия крыш. В частности, древесная щепка по-прежнему находит желающих покупателей.

Очень распространенным занятием на стыке мануфактурного и народного творчества было ткачество, ориентированное прежде всего на удовлетворение собственных потребностей. Начиная с 1960-х годов многие женщины в каждом селе занимались производством различных видов хозяйственных и декоративных тканей из льна, шерсти и хлопка.

Памятники прошлого в белорусской части зоны канала

Над городом Сопоцкине возвышается костел Святого Иосафата Кунцевича, возведенный в 1612 году. После январского восстания его отобрали и превратили в церковь. В 1919 году его вернули католическим жителям Сапоцкина. Восстановлен после пожара 1989 года.

В Сопоцкине находятся религиозное кладбище и военные могилы-памятники борцам за свободу Родины, павшим в боях 1919 г.

Среди могил польских солдат, погибших в 1939 г. находится могила генерала Ольшин-Вильчинского, командира ДОК III, убитого под Новоселками. В Селивановцах находится классицистский костел Преображения Господня. Храм был возведен в 1840 г. Здесь также католическое кладбище и военный штаб Первой мировой войны, а также могила польских солдат, погибших в битве под Кодзовцами, сражавшихся с советскими танками в ночь с 21 на 22 сентября 1939.

Природная среда

Природные ценности являются важным элементом ландшафта зоны Августовского канала. Доминирующим элементом ландшафта канала является Августовский пуца, которая вместе с другими лесами польско-литовско-белорусской границы образует один из крупнейших лесных массивов в Европе. Сельские анклавы и поселки расположены среди лесных полей. В природной среде преобладают леса, озера, а иногда также влажные луга и торфяники.

Это регион с самым низким уровнем загрязнения воздуха и воды в этой части Европы. Экологически чистый район с богатством лесов и зеленых насаждений назван польскими властями «Зеленые легкие Польши», площадь которого простирается далеко за пределы самой Августовской пуцы. Августовская пуца и озера вместе с долиной Роспуды являются охраняемыми ландшафтными территориями и также включены в территорию Natura 2000.

Зона канала окружена с двух сторон двумя национальными парками: Вигерским национальным парком, расположенным к северу от канала, и Бебжанским национальным парком - к югу. Бебжанский национальный парк и его буферная зона охватывает почти всю долину Бебжи. Это крупнейший природный комплекс низинных болот в Центральной и Западной Европе, с небольшой долей переходных и верховых торфяников, с уникальным разнообразием видов растений и животных и природных экосистем. Южная часть канала вместе с буферной зоной находится в границах Бебжанского национального парка. Река Чарна Ганьча соединяет Вигерский

национальный парк (главное озеро парка - Вигры) с Августовским каналом. В непосредственной близости от Августовского канала, в буферной зоне, находится семь заповедников: Перкуч, Старая Руда, озеро Калейты, озеро Кольно, Старожин, Малый Борек и Бжозовы Гронд.

В белорусской части зона канала также представляет собой чрезвычайно ценную экосистему с природными особенностями. Этот лесной массив является продолжением Августовской пуцы до линии Немана. Далее, между реками Неман и Котра, находится Гродненская пуца, занимающая сорок тысяч гектаров. В белорусской зоне канала находятся три заповедника: Сопоцкинский, Гожевский и Пореченский.

Маршрут Августовского канала с указанием километров

0,0 км - начало маршрута, соединение канала с рекой Бебжа на 84,20 км течения реки от ее родника.

43,50 км - дорожный мост Августов - Сейны.

43,50 км - однокамерный шлюз Пшевензь. Шлюз сохранил оригинальную конструкцию времен постройки канала на восточном участке; подпор воды ниже 1 м.

43,50 - 47,40 км - маршрут проходит по коротким каналам и через Студзеничное озеро, в начале по буксирной дорожке.

47,40 км - шлюз Свобода, однокамерный, над ним расположен мост местного значения (арочный, железобетонный), подпор воды почти 2 м.

47,40 - 57,00 км - от шлюза Свобода до шлюза Горчица, искусственный канал, так называемый Чернобородский канал, который является самым возвышенным участком Августовского канала. Частично сохранились буксирные дороги по обе стороны канала. На маршруте находятся 2 небольших озера: Свобода и Горчицкое. На этом участке (на 53,00 км) канал соединен с озером Сервы. Водосливной канал с водосбросом.

57,00 км - шлюз Горчица, однокамерный, через шлюз проходит автомобильный мост. Шлюз заканчивает самый возвышенный участок канала. Подпор воды 290 см. В 1997-2003 годах шлюз прошел комплексную реконструкцию. Водосливной канал с водосбросом. Историческая часть комплекса шлюза - это здания для персонала обслуживающего шлюз.

57,00 - 60,90 км - участок проходит через короткие искусственные каналы, Орлевский канал и озера: Орле и Панево. По всей длине каналов можем увидеть остатки буксирных дорожек.

60,90 км - шлюз Панево, ступенчатый, двухкамерный. Подпор воды 665 см. Шлюз прошел комплексную реконструкцию в 1974 - 1979 годах. Над шлюзом

перекинут автомобильный мост местного значения. Здания для персонала обслуживающего шлюз являются частью шлюзового комплекса.

60,90-63,00 км - участок канала проходит через озеро Кшиве и прокоп до озера Микашево. Буксировочная дорожка на правом берегу.

63,00 км - шлюз Перкуч, однокамерный, на боковом канале имеется шандорный водосброс. Подпор воды 295 см. Над шлюзом проходит автомобильный мост местного значения. Здания для персонала обслуживающего шлюз являются частью шлюзового комплекса.

63.00 - 69.10 км - маршрут проходит по короткому каналу и пересекает озера Микашево, Микашево Малэ, Пшекопский канал и Микашувский пруд. Буксировочная дорожка на правом берегу.

69,10 км - шлюз Микашувка, однокамерный. На боковом канале находится кирпичная плотина с шандорами, через которую перекинут мост.

70,30 км - шлюз Сосновек, однокамерный. Подпор воды 270 см. На боковом канале имеется плотина (водосброс) с шандорами, кирпичной конструкции и небольшой мост. Здания для персонала обслуживающего шлюз являются частью шлюзового комплекса.

70,50 км - канал соединяется с рекой Черная Ганьча коротким прокопом. С этого момента канал проходит по канализованному руслу Черной Ганьчи. Буксировочная дорожка по всей длине.

74,40 км - шлюз Тартак, однокамерный. Подпор 200 см. На боковом канале кирпичная, щитовая плотина (водосброс). Через шлюз проходит автомобильный мост местного значения. Здания для персонала обслуживающего шлюз являются частью шлюзового комплекса. Маршрут до шлюза Кудрынки по руслу реки Черная Ганьча с буксирной дорожкой на правом берегу.

77,40 км - шлюз Кудрынки, однокамерный, через который проходит автомобильный мост местного значения. Подпор 220 см. На боковом канале имеется кирпичная щитовая плотина (водосброс). Здания для персонала обслуживающего шлюз являются частью шлюзового комплекса. До шлюза Кужинец по руслу реки Черная Ганьча с буксировочной дорожкой на правом берегу.

80,00 км - государственная граница; граница Польша - Беларусь проходит по 3,5-километровому участку канала.

80.00 - 83.40 км - маршрут в настоящее время находится в приграничной зоне между Речсполитой Польша и Республикой Беларусь.

81,75 км - Шлюз Кужинец, однокамерный. Подпор 220 см. Это шлюз, лежащий в пограничной полосе. Государственная граница проходит по продольной оси шлюза. На боковом канале, на территории

Республики Беларусь, находится кирпичная, щитовая плотина (водосброс). В 2004-2006 годах здесь проводились консервационные работы.

83,40 км - государственная граница.

Предложение туристических маршрутов в районе зоны Августовского канала

1. Между Вислой и Неманом

- водный путь

Время в пути из Дембова в Кужинец 7-8 дней, из Августова в Кужинец 5 дней. Вы можете начать свое путешествие с реки Бебжи (пляж Штабин). Участок между Штабином и Дембово (ниже по течению) можно проплыть за 5-6 часов.

Участок от шлюза Дембово до Августова мало посещаем, частью этого маршрута является Бебжанский национальный парк, проплываем мимо шлюзов Сосново, Борки, Бялобжеги и Августов. В качестве альтернативы, от шлюза Сосново до шлюза Бялобжеги, мы можем проплыть по реке Нетта.

На участке от Августова до шлюза Кужинец мы проплываем озеро Нецко и самую короткую судоходную реку в Польше - Клоновницу, а далее заплываем в озеро Бялэ. После шлюзования в Пшевензи заплываем в озеро Студзеничное, затем в шлюзы Свобода, Горчица, Панево, Перкуч, Микашувка, Сосновек, Тартак, Кудрынки и Кужинец (пограничный шлюз), после получения визы можем плыть до реки Неман (по белорусской стороне).

2. От Августова до Долины Бебжи

- однодневный автомобильный маршрут

Августув-Бялобжеги (ансамбль сооружения шлюз, военное кладбище, самая большая сосна в Августовской пуши) - Глински (боевой бункер) - Промиски (боевой бункер) - Габовэ Гронды (моленная и деревня Староверов - Курган - Дембово (шлюз) - Могельницэ (деревня вдоль дороги) - Ямины (деревянный костел XVIII в.) - Штабин (костел, памятник Ходкевича, комната посвященная К. Бжостовскому - Красныбор (костел XVI в., часовня XVIII, кладбище со старинными надгробиями) Ястшембна (остатки прежней застройки) - Липск (боевые бункеры линии Молотова, костел, региональная комната памяти) - Кози Рынок (урочище, заповедник, могила восстания 1863 г.) и возвращаемся в Августов. Общая длина маршрута 113 км.

3. К водным воротам Европы

- однодневный автомобильный маршрут

Маршрут из Августова в Кужинец (вдоль Августовского канала) и далее до границы Августов - Войцех (гостиница, тупик) - Пшевензь - Студзенична - Суха Речка - Чарны Брод (тупик) - Горчица - Пласка - Панево - Перкуч - Язы - Микашувка - Грушки

- Скеблево - Липск - Августов (здесь возвращение в Августов или продолжение по гравийной дороге вдоль границы) - Любиново (усадебный дом) - Бохатеры Лесные (традиционная сельская постройка) - Бартники (проезд возможен после уведомления Пограничной стражи) - Старожиньце (тулик, бункеры линии Молотова) - Рыгалувка (бывшая церковь, ныне костел) - Липск - возвращение в Августов. Общая протяженность около 115 км.

4. Байдарочный сплав по реке Черная Ганьча – водный путь

Из озера Вигры до Рыголи либо далее до Кужиньца или Микашувки 3-5 дней.

5. Велосипедный маршрут вокруг Августовских озер (Бялэ и Студзеничне)

Августов (R11 зеленый) – Студеничная - Чарны Бруд - Сухая Речка – Пшевензь -Августов.

6. Между Августовом и Довспудой

– **однодневный маршрут на велосипеде**

Августов – Мазурки – Топиловка - Урочище Святое Место – Яськи - Суха Весь -Довспуда (далее Красная тропа, затем синяя) – Юзефово – Щебра - голая Зоська (озеро Рослуда) - гостиница Гетман (ранее Отель над озером, проект М. Новицкого) - выход на озеро Нецко проезд на городской пляж вдоль озера - возврат в Августов.

7. „В сторону Студзеничной”

(**велосипедный маршрут**)

Августов – Студзенична – Саенек – Ястшембна - Рогожинек

Студзенична-место культа Марии, которое посетил Иоанн Павел II в 1999 году, на трассе Студзенична – Сайенек кладбище немецких и русских солдат из Первой мировой войны.

8. „По пуще”

(**велосипедный маршрут**)

Рогожинек - Липск - заповедник Кози Рынок - Чарны Брод - шлюз Горчица в Пласка, заповедник Кози Рынок, памятник павшим во Второй мировой войне, могила повстанцев, павших в Январском восстании 1863 г.-шлюз Горчица между о. Горчицке а о. Орлэ. После ужина плавание на байдарках по озеру Горчицкому.

9. „Вдоль Августовского канала”

(**велосипедная дорожка от Центра Туристической Информации в местности Пласка**)

СИТ Пласка Пласка - шлюз Панево – Микашувка – Риголь – Гибы - Бержники

двухступенчатый шлюз Панево между озером Панево и озером Кшивэ - шлюз Микашувка;

Ансамбль приходского костела св. Марии Магдалины в Микашувке (деревянный костел и колокольня с начала XX в.), Гибы - холм памятник «погибли потому, что были поляками» место памяти погибших в облаве НКВД в 1945 году, ансамбль приходского костела в Бержниках.

Literatura, materiały wykorzystane do publikacji.

1. Ambrosiewicz Maciej, Batura Wojciech, Krzykwa–Vaszon Dorota, Wszelaczyński Wiesław, *Krajobraz kulturowy Kanału Augustowskiego* [w:] *Krajobrazy 24936*, Warszawa 1999;
2. Ambrosiewicz Maciej, 2000. *Projektowany park kulturowy Kanału Augustowskiego* [w:] *Biuletyn Konserwatorski Województwa Podlaskiego*, s.153–166;
3. Ambrosiewicz Maciej, *Zespół poddominikański w Sejnach*, Suwałki 1997;
4. Bańkowska Jolanta, Bolesta Wojciech, *Kanał Augustowski: opis techniczny*. Warszawa 1959 (maszynopis);
5. Batura Wojciech, *Kanał Augustowski. Arcydzieło rąk ludzkich i natury*, Toruń 2000;
6. Batura Wojciech, Makowski Andrzej, Szlasyński Jarosław, *Dzieje Augustowa od założenia miasta do 1945 roku*. Suwałki 1997;
7. Batura Wojciech, (Recenzja pracy)Wojciech Jastrzębiec Kuczkowski: *Polskie szlaki żeglowne. Szlak króla Stefana Batorego. Kanał Augustowski* [w:] *Rocznik Augustowsko-Suwalski*, t. X, Suwałki 2010;
8. Wojciech Batura, „Dwa dokumenty dotyczące budowy Kanału Augustowskiego ze zbiorów Muzeum Ziemi Augustowskiej w Augustowie”, [w:] *Rocznik Augustowsko-Suwalski*, t. XII, Suwałki 2012, s.233-246
9. Chlebowski Bronisław: *Augustowski kanał*. W: *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich...* T. 1;
10. Gembarzewski Bronisław, *Pamiętniki generała Prądyńskiego*, Kraków 1909;
11. Górewicz Jerzy , Orłowski Bolesław, *Kanał Augustowski jego dzieje i przyszłość*. Warszawa 1971;
12. Górewicz Jerzy , Orłowski Bolesław, *Kanał Augustowski :150 lat. Augustów 1973*;
13. Górewicz Jerzy : *Opowieść o Kanale Augustowskim*. Warszawa 1974;
14. Grzelak Czesław K., *Kresy w czerwieni. Agresja Związku Sowieckiego na Polskę w 1939 roku*. Warszawa: Wydawnictwo NERITON, 2001;
15. Habdank Adam, *Wielkanoc we dworze polskim na Litwie*, Wilno 1932;
16. Jastrzębiec Kuczkowski Wojciech, *Polskie szlaki żeglowne. Szlak króla Stefana Batorego. Kanał Augustowski*, „*Gospodarka Wodna*” 2007, nr 11–12, 2008, nr 1–12;
17. *Kanał Augustowski od Biebrzy do Niemna*, autorzy: Hrehorij Akińczyc, Maciej Ambrosiewicz, Wojciech Batura, Dorota Krzykwa–Vaszon, Swietłana Kul–Silwestrowa, Wiacyszław W. Szwed, Igor Trusow, Olga M....Zaborowska; redakcja Janusz Kopciał . Augustów Suwałki 2000;
18. *Kanał Augustowski szlak wodny Euroregionu Niemen*, [autorzy: Hrehorij Akińczyc, Maciej Ambrosiewicz, Wojciech Batura, Dorota Krzykwa–Vaszon, Swietłana Kul–Silwestrowa, Wiacyszław W. Szwed, Igor Trusow, Olga M. Zaborowska; redakcja Janusz Kopciał]. Augustów Suwałki 2000;
19. Kraft N. O. *Opisanije Awgustowskago kanała. Żurnal' putiej soobsczenija*, 1838 t. 2 ks. 1;
20. *Krajobraz kulturowy Kanału Augustowskiego*. 1999. *Studia i Materiały Krajobrazy* nr 24 (36) Warszawa 1999;
21. Poczobut Odlanicki Stanisław, *Przewodnik „Wędrówki po Grodzieńszczyźnie” – Szlak 4*, 12.X.20121, *Podróże po Kresach* (dostęp 10.04.2019: <https://kresy24.pl/przewodnik-wedrowki-po-grodzienszczyznie-szlak4/>);
22. Połujański Aleksander, *Wędrówki po gubernji augustowskiej w celu naukowym odbyte*, 1859;

ISBN 978-83-959833-3-7

Centrum Informacji Turystycznej w Płaskiej

 Płaska 57A, 16-326 Płaska

 722 040 565

 gok@plaska.pl

 www.plaska.pl

BAZA NOCLEGOWA

<http://www.plaska.pl/informator.html>

**PL-BY-UA
2014-2020**

Funded by
the European Union

Niniejsza publikacja została przygotowana przy pomocy finansowej Unii Europejskiej, w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020. Odpowiedzialność za zawartość tej publikacji leży wyłącznie po stronie Gminy Płaska i nie może być w żadnym przypadku traktowana jako odzwierciedlenie stanowiska Unii Europejskiej, IZ lub Wspólnego Sekretariatu Technicznego Programu PL-BY-UA 2014-2020.

This publication has been produced with the financial assistance of the European Union, under the ENI CBC Programme Poland-Belarus-Ukraine 2014-2020. The contents of this document are the sole responsibility of Płaska Commune and under no circumstances can be regarded as reflecting the position of the European Union, the MA or the Joint Technical Secretariat of the ENI CBC Programme PL-BY-UA 2014-2020.

Данная публикация была подготовлена при финансовой поддержке Европейского Союза в рамках Программы ЕИС-ТТС «Польша-Беларусь-Украина» 2014-2020 годы. Исключительная ответственность за содержание настоящей публикации лежит по стороне издателя Гмины Пласка и ни в коем случае нельзя рассматривать ее как отражение позиции Европейского Союза, ОУ или Совместного технического секретариата Программы трансграничного сотрудничества «Польша-Беларусь-Украина» 2014-2020.